

Misje i zagraniczna pomoc duszpasterska polskich zakonów franciszkańskich w latach 1900-2009¹

Rok 2009 dla rodzin franciszkańskich był rokiem jubileuszowym². Osiem wieków temu św. Franciszek z Asyżu otrzymał od papieża Innocentego III ustne zatwierdzenie Reguły, czyli sposobu życia opartego ściśle na Ewangelii. Praca misyjna wpisana jest w charyzmat i życie wszystkich gałęzi franciszkańskiego Zakonu Braci Mniejszych³.

Już na początku ekspansji – od średniowiecza – mimo ograniczeń, jakich doświadczali, przez swoje życie i bogactwo franciszkańskiego charyzmatu bracia mniejsi byli świadkami przekształcającej mocy Ewangelii. Stali się misjonarzami Ewangelii, ludźmi pokoju i sprawcami podnoszenia kultury narodów, rozwoju filozofii i wzrostu społecznego Europy⁴. Na drodze humanistycznej ewolucji kontynentu nie brakowało zakwasu dokonującego fermentacji mas – pokornych i wielkich franciszkańskich postaci: kaznodziejów, luminarzy nauki, kultury i sztuki; nie brakowało wielkich franciszkańskich centrów, w których wypracowywano idee dialogu ekumenicznego i międzyreligijnego i które wydały świadków postępu – ludzkiego i ewangelicznego – poszczególnych narodów, począwszy od misji św. Franciszka wśród muzułmanów, a skończywszy choćby na modlitewnym zgromadzeniu w Asyżu w XX w.⁵.

W tych wszystkich procesach dziejowych znaczny udział mieli również franciszkanie polscy, którzy od roku 1236 nieprzerwanie do obecnego czasu są obec-

¹ Inna wersja niniejszego tekstu zob. *Działalność misyjna i zagraniczna pomoc duszpasterska polskich zakonów Braci Mniejszych w latach 1900–2009*, w: *Kościół w Polsce. Dzieje i kultura*, T. 9, red. J. Wąlkusz, Lublin 2010, s. 177–244.

² Zakon Braci Mniejszych w ciągu wieków podzielił się na kilka odłamów. Obecnie obejmuje 3 wielkie rodziny: Braci Mniejszych, Braci Mniejszych Konwentualnych, Braci Mniejszych Kapucynów. Te 3 gałęzie, obecnie od siebie niezależne, trzymają się wspólnej reguły św. Franciszka i stanowią pierwszy zakon franciszkański (drugim zakonem franciszkańskim są klaryski, a trzecim – tercjarstwo). G. Majka, *Dziedzictwo św. Franciszka we współczesnym Kościele i świecie*, *Studia Franciszkańskie* 3(1988), s. 251–272. Dowodem rzeczowym historyczności wymienionych nazw Braci Mniejszych w Krakowie są cztery ulice: Franciszkańska, Bernardyńska, Reformacka i Kapucyńska.

³ D. Mazurek, *Św. Franciszek z Asyżu a misje wśród niewiernych*, *W Nurcie Franciszkańskim* 8(1999), s. 109–119; K. Gorgoń, *Św. Franciszek z Asyżu prekursorem dialogu chrześcijan z islamem*, *W Nurcie Franciszkańskim* 16(2007), s. 137–149.

⁴ *Ci, którzy udają się do Saracenów i innych niewiernych*: „Bracia, którzy za boskim natchnieniem chcieliby udać się do Saracenów lub innych niewiernych, niech proszą o pozwolenie swych ministrów prowincjalnych. Ministrowie zaś udzielają pozwolenia tylko tym, których uznają za zdolnych do wysłania”. XII rozdział *Reguły*. Reguła zatwierdzona w 1223 r., według tekstu zamieszczonego w: *Pisma św. Franciszka z Asyżu*, Warszawa 1982, s. 105.

⁵ J. Bajowski, *Św. Franciszek z Asyżu – nowość misyjnej drogi*, *W nurcie Franciszkańskim* 8(1999), s. 121–130; J. W. Hernik, *Z dziejów misyjnych Zakonu*, *Lignum Vitae* 8(2007), s. 315–346.

ni w Polsce i uczestniczą w procesach rozwojowych narodu, kontynuując swoją działalność w tym względzie i wspomagając Kościół w Polsce i w świecie⁶.

Za jednego z pierwszych polskich misjonarzy uważa się franciszkanina Benedykta Polaka. W latach 1245-1246 jako tłumacz towarzyszył on legatowi papieskiemu Giovanniemu da Pian del Carpine w misji do Karakorum, stolicy ówczesnego państwa Tatarów w Azji.

Terenem pracy misyjnej polskich franciszkanów były przede wszystkim ziemie Jadźwingów, Żmudzinów i Litwinów oraz Ruś. W okresie zaborów życie zakonne przez długi czas znajdowało się w bardzo trudnych warunkach, a pod zaborem pruskim i rosyjskim zamarło prawie zupełnie. Dopiero rok 1918 rozpoczął nową erę w dziejach zakonów polskich⁷.

Wiek XX to okres wielkiego ożywienia i rozwoju misji prowadzonych przez polskich Braci Mniejszych. Przyczyniły się do tego zapewne: łatwość przemieszczania się, lepsza znajomość języków, globalizacja kultury i zmiana w podejściu Kościoła do dzieł misyjnych. Inkulturacja, czyli „wpisywanie” nauki Ewangelii w inne kultury, oraz dialog zamiast burzenia i przekreślania wielowiekowego dorobku społeczeństw prowadziły do nowego postrzegania misyjności Kościoła. Bez wątpienia na rozwój misji w XX w. mieli również wpływ błogostawieni i święci rodzin franciszkańskich⁸.

Opracowanie niniejsze ma na celu ukazać dzieje pracy misyjnej w latach 1900-2009 wszystkich rodzin franciszkańskich w Polsce. Temat jest na tyle ważki, że nadaje się do szerokiego opracowania naukowego – myślę – bardzo potrzebnego dla kompletności opisu działalności polskich zakonów.

1. Adresaci misji

Przed Soborem Watykańskim II posługiwano się terminem „misje” w odniesieniu do terytoriów jeszcze „nieschryścianizowanych”, na których działały instytuty zakonne podlegające władzy dykasterii rzymskiej, nazywanej podówczas *Congregatio de Propaganda de Fide*. Terytoria te obejmowały praktycznie całe kontynenty Afryki, Azji, Oceanii i pewne obszary północnej Europy i Ameryki oraz terytoria tropikalne Ameryki Łacińskiej. Było to rozgraniczenie geograficzne i prawne misji. Podział ten kwestionowany był przez myślicieli tzw. misjologicznej szkoły francuskiej, którzy proponowali w zamian kryteria sytuacyjne⁹.

Soborowy dekret *Ad gentes*, chociaż nadal używa terminu „misje” w znaczeniu tradycyjnym, skłania się ku nowemu, bardziej dynamicznemu terminowi: „działalność misyjna”. Działalność misyjna, różniąca się od działalności duszpasterskiej,

⁶ J. Krętosz, *Bl. Jakub Strzemię, arcybiskup halicki obrządku łacińskiego (27.07.1391–20.10.1409) jako twórca łacińskiej organizacji kościelnej na Rusi*, W *Nurcie Franciszkańskim* 3(1993), s. 115-120; S. Barcik, *Franciszkanie w Polsce pierwszy etap rozwoju – XIII w.*, W *Nurcie Franciszkańskim* 8(1999), s. 189-202; J. W. Hernik, *640 lat obecności Braci Mniejszych na Kresach pod znakiem Maryi*, *Lignum Vitae* 7(2006), s. 235 – 259; S. Barcik, *Chryścianizacja Bałtów – udział zakonów mendykanców*, W *Nurcie Franciszkańskim* 9(2000), s. 123-141.

⁷ R. Prejs, *Zakonnicy franciszkańscy Królestwa Polskiego po Kasacie 1864 r.*, Warszawa 2003; S. Gajewski, *Kasata klasztorów w diecezji lubelskiej w roku 1864*, *Roczniki Humanistyczne* 21(1973)2, s. 351-390.

⁸ K. Skowronek, *Motywy franciszkańskie w listach pasterskich Episkopatu Polski 1945–2003. Z rozważań językoznawcy*, W *Nurcie Franciszkańskim* 12(2003), s. 309-331.

⁹ Pius XI, Encyklika z dn. 28.02.1926 r. *W sprawie niesienia pomocy misjom świętym*, *Kronika Diecezji Przemyskiej* 27(1927)11-12, s. 277-293; Z. Gogola, *Kościół w Polsce wobec wyzwań misyjnych XX wieku*, W *Nurcie Franciszkańskim* 12(2003), s. 231-247.

jest kierowana do narodów lub grup, które jeszcze nie znają Chrystusa i są adresatami ewangelizacji i zaszczepiania Kościoła (AG 6). Encyklika Jana Pawła II *Redemptoris Missio* wraca do tego określenia, uznając za adresatów typowej działalności misyjnej *ad gentes* właśnie te „narody czy grupy ludzkie, które nie wierzą w Chrystusa”, „które znajdują się oddalone od Chrystusa”, wśród których Kościół „jeszcze nie zapuścił korzeni” (AG 6, 23, 27) i których kultura nie została jeszcze przesiąknięta Ewangelią¹⁰. Odnosząc się do tego specyficznego znaczenia, Jan Paweł II dodał pojęciu: „działalność misyjna” nowy dynamizm, kładąc nacisk na aspekty fundamentalne: a) rozróżnienie między działalnością misyjną i zwykłą posługą duszpasterską, b) docenienie tożsamości kulturowej narodów i grup ludzkich będących adresatami działalności misyjnej. Nowością jest uznanie za środowiska misyjne nie tylko terytoriów w sensie geograficznym, lecz także charakterystycznych środowisk społecznych w znaczeniu socjologicznym (nowe zjawiska społeczne: wielkie miasta, młodzież, rzesze migracyjne, biedni) i kulturowym (nowe obszary kulturowe albo współczesne areopagi). Do tych ostatnich można zaliczyć szczególnie masowe środki przekazu, działalność na rzecz pokoju, postępu i wyzwalań narodów, promocję praw człowieka i mniejszości, obronę kobiet i dzieci, ochronę natury, badania naukowe, stosunki międzynarodowe na płaszczyznach: kulturalnej, politycznej, ekonomicznej i naukowo-badawczej¹¹. W sumie jak zaznaczono, prawie dwanaście lat przed Janem Pawłem II, w „Dokumencie z Puebla”, wysiłek ewangelizacyjny Kościoła zmierza ku „pełnemu odkupieniu kultur dawnych i nowych”¹². Tak rozumiejąc posługę misyjną podjętą przez prowincje polskich Braci Mniejszych, w referacie nie oddzielam pracy misyjnej *ad gentes* od pracy wśród Polonii czy pomocy duszpasterskiej w innych krajach Europy i świata.

Zanim przejdziemy do omówienia działalności misyjnej poszczególnych prowincji Braci Mniejszych w Polsce, należy wyjaśnić, że w łonie światowej męskiej rodziny franciszkańskiej istnieją cztery niezależne od siebie gałęzie zakonne, co nie w pełni znajduje swoje odbicie pośród zakonów franciszkańskich w naszym kraju¹³.

W Polsce znajdują się obecnie trzy prowincje Braci Mniejszych Konwentualnych: 1) Prowincja św. Antoniego i bł. Jakuba Strzemię z siedzibą w Krakowie, 2) Prowincja Matki Bożej Niepokalanej z siedzibą w Warszawie, 3) Prowincja św. Maksymiliana z siedzibą w Gdańsku¹⁴. Istnieją ponadto dwie prowincje Braci Mniejszych Kapucynów: 1) Prowincja św. Józefa Oblubieńca Najświętszej Maryi

¹⁰ Jan Paweł II, *Redemptoris Missio*, Rzym 7 grudnia 1990, nr 33; Paweł VI, *Evangelio nuntiandi*, Rzym 8 grudnia 1975, nr 18-20; *Nowy kontekst misji ad gentes*, red. J. Górski, Księgarnia św. Jacka, Katowice 2005, s. 50-72; F. Solarz, *Sobór Watykański II a religie niechrześcijańskie*, Kraków 2005, s. 151-222.

¹¹ J. Zdrzałek, *Konsekrowani do pełnienia misji. Misyjna natura życia Konsekrowanego*, *Studia Redemptorystowskie* 21(2004), s. 279-299.

¹² III konferencja general del episcopado, *La evangelización en el presente y en el futuro de América Latina*; tekst zaaprobowany przez Jana Pawła II, 23 marca 1979, nr 343.

¹³ Nazwa w języku hiszpańskim: Franciscanos de la Tercera Orden Regular de Penitencia (TOR). Franciszkanów tej gałęzi w Polsce nie ma.

¹⁴ Pełna nazwa zakonu: *Ordo Fratrum Minorum Conventualium OFMConv* (Bracia Mniejsi Konwentualni). W Polsce w 1939 r. na kapitule prowincjalnej wydzielono z prowincji krakowskiej św. Antoniego Padewskiego i bł. Jakuba Strzemię nową prowincję warszawską: Matki Bożej Niepokalanej. Wzrost powołań i szybki wzrost liczebny prowincji warszawskiej sprawiły, że generał zakonu Lanfranco Serrini, dekretem z 19.03.1986 r., zatwierdził powstanie nowej prowincji – św. Maksymiliana Kolbego z siedzibą w Gdańsku. Archiwum Franciszkanów w Krakowie (dalej AFK). Sygn. B-IVa-5, *Acta coadunatae Provinciae Poloniae-Russiae et Lituaniae S. Antonii Pat. Et P. Jacobi de Strepa a.D. 1931*, s. 46-47; *Commentarium Ordinis Fratrum Minorum s. Francisci Conventualium* (skrót: COFMC) 36(1939), s. 240-241; *Wiadomości z Prowincji św. Maksymiliana Marii Kolbego* (skrót: WzPM) 1(1987), s. 20.

Panny z siedzibą w Krakowie, 2) Prowincja św. Wojciecha i św. Stanisława z siedzibą w Warszawie¹⁵. Całość franciszkańskiej rodziny dopełnia pięć prowincji Braci Mniejszych: 1) Prowincja Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Maryi Panny z siedzibą w Krakowie, 2) Prowincja Matki Bożej Anielskiej z siedzibą w Krakowie, 3) Prowincja św. Jadwigi z siedzibą we Wrocławiu, 4) Prowincja Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny z siedzibą w Katowicach, 5) Prowincja św. Franciszka z siedzibą w Poznaniu.

2. Działalność misyjna Braci Mniejszych Konwentualnych

2.1. Misje w okresie do roku 1939

Jeszcze na przełomie XIX i XX w. franciszkanie prowincji galicyjskiej podjęli pracę duszpasterską, która miała także charakter misyjny, w Mołdawii, co dało początek rumuńskiej prowincji franciszkańskiej. Oprócz tego przyczynili się w dużej mierze do rozwinięcia pracy duszpasterskiej wśród Polaków w Ameryce i utworzenia tam polskiej prowincji zakonnej¹⁶. Innym polem działania w tym czasie była Dania. Pracowało tam, wśród polskich emigrantów i robotników sezonowych, dwóch kapłanów i jeden brat zakonny. Franciszkanie opuścili placówkę w 1912 r., kiedy miejscowy biskup zażądał od nich objęcia opieką duszpasterską Duńczyków; zakonnicy nie byli przygotowani językowo do pracy wśród ludności duńskiej. Do sprawy wrócono w okresie międzywojennym¹⁷.

Po odzyskaniu niepodległości franciszkanie zorganizowani w Prowincji św. Antoniego i bł. Jakuba Strzemię podjęli pracę wśród Polonii w Danii, Niemczech, Rumunii, Mołdawii, Włoszech, Watykanie, Turcji, Związku Radzieckim, Kanadzie, Stanach Zjednoczonych i Chinach¹⁸. Po II wojnie światowej franciszkanie wyruszyli z misjami na cały świat: do Azji, Afryki, Ameryki Południowej i krajów postradzieckich.

Krucjata Misyjna

Generał zakonu o. Domenico Tavani w liście zwołującym kapitułę generalną do Rzymu w 1924 r. ogłosił „Krucjatę Misyjną”, która miała przygotować nowych misjonarzy. Siedziba Krucjaty miała mieścić się w klasztorze asyjskim, który

¹⁵ B. B. Kurowski, *Franciszkanie Prowincji św. Jadwigi na Śląsku 1887–1939*, Wrocław 1997; J. Marecki, *Dzieje Zakonu Kapucynów w okresie II Rzeczypospolitej*, Kraków 2000; *Pięćset pięćdziesiąt lat obecności oo. Bernardynów w Polsce (1453–2003)*, red. W. Murawiec, D. Muskus, Kalwaria Zebrzydowska 2006; A. J. Błachut, *Słownik artystów reformackich w Polsce*, Neriton, Warszawa 2006; H.E. Wyczawski, *Bernardyni Polscy*, t. 3 (1772–1946), Kalwaria Zebrzydowska 1992; T. Pulcyn, *U Braci Mniejszych za klauzurą*, Bracia Mniejsi Kapucyni, Warszawa 1993; A.G. Salina, *I Francescani Conventuali in Russia e Lituania*, San Gwann, Malta 2002.

¹⁶ D. Synowiec, *Franciszkanie polscy w latach 1889–1939*, w: O. Maksymilian Kolbe, *Środowisko życia i działalności*; red. J. Bar, Warszawa 1971, s. 79–89; A. Zwiercan, *Działalność męskich zgromadzeń zakonnych wśród Polonii*; Lublin 1980.

¹⁷ D. Synowiec, *Franciszkanie polscy...*, s. 87–88.

¹⁸ A. Zwiercan, *Działalność franciszkanów wśród Polonii 1772–1976*, Studia Polonijne 3(1979), s. 89–184; D. Synowiec, *Działalność franciszkanów wśród Polonii duńskiej w latach 1907–1939*, W Nurcie Franciszkańskim 3(1993), s. 127–141; T. Zasepa, *Michał Justyn Figas OFMConv (1886–1959)*, W Nurcie Franciszkańskim 6(1997), s. 195–204; I. L. Gatti, *50 lat obecności Braci Mniejszych Konwentualnych w Państwie Watykańskim (1948–1998)*, W Nurcie Franciszkańskim 8(1998), s. 165–187.

zamierzano wykupić od rządu włoskiego¹⁹. Bodźcem do tych poczyniń stała się propozycja Kongregacji Rozkrzewiania Wiary: wyznaczenia dla zakonu terenów misyjnych na Dalekim Wschodzie. Nowo wybrany generał Alfonso Orlich, wraz z sekretarzem o. Antoniem Rocchettim, wezwał cały zakon do pracy misyjnej na tamtym terenie. Uchwalone na kapitule wezwanie podjęli najpierw franciszkanie z Sardynii, a później zakonnicy z ośmiu innych prowincji.

Chiny

Kongregacja Rozkrzewiania Wiary, pismem z dnia 30 marca 1928 r., przydzieliła zakonowi nową Apostolską Prefekturę Misyjną w północnych Chinach pod nazwą Hinganfu²⁰. Prefektura liczyła około 3 mln mieszkańców, w tym około 1,5 tys. katolików. Praca była bardzo niebezpieczna. Zamordowany został kierownik prefektury o. Giovanni Soggiu²¹. W prefekturze pracowało około 40 zakonników z Włoch, Stanów Zjednoczonych, Mołdawii i Polski²². Polscy kapłani franciszkańscy w prefekturze Hinganfu to: o. Seweryn Jagielski²³, o. Teodor Termer²⁴ i o. Marcin Noskiewicz²⁵ oraz br. Atanazy Błachno²⁶. Na szczególne uznanie zasłużył o. S. Jagielski. Znając się na medycynie i chirurgii, zjednał sobie z czasem mieszkańców tych ziem, nawet bandytów, którzy honorowali „glejty” wystawiane innym zakonnikom przez o. S. Jagielskiego. Dzięki tym „glejtom” mogli oni bez przeszkód odbywać misyjne wędrówki²⁷. W roku 1930 pracowało tam 12 misjonarzy franciszkańskich oraz 21 katechistów i 15 nauczycieli²⁸.

Praca duszpasterska w Chinach była trudna. Upředzenie do Kościoła katolickiego, zabobony, rozkład życia rodzinnego, rozpowszechniona praktyka zażywania opium, a także grasujące bandy (grupy zdemobilizowanych żołnierzy chińskich) stanowiły nie lada wyzwanie dla europejskiego kapłana. Dodatkową

¹⁹ Dnia 4.10.1927 r. konwent asyjski przeszedł w pełne posiadanie zakonu. W prowincji urządzano nabożeństwa, była zbierana kolekta na rzecz misji franciszkańskich; konwent desygnowany był na kolegium misyjne. AFKP, *Acta Conventus Calvariensis* 1924-1986, s. 21.

²⁰ *Missiones*, COFMC 1925 nr 22, s. 32-35; *Cruciata Missionaria Franciscana*, COFMC 1925 nr 22, s. 52-53, 103, 169, 208; *Nova Prefectura Apostolica „Hinganfu”*, COFMC 1928 nr 25, s. 140-142; P. Fann, *Cina ieri e oggi*, *Il missionario francescano* 2009 nr 6, s. 10-11.

²¹ Został zamordowany w listopadzie 1930 r. przez bandytów napadających na stacje misyjne. P. Johannes Soggiu, COFMC 1930 nr 27, s. 426; *Relatio de statu nostrae Missionis Sinensis*, COFMC 1931 nr 28, s. 19-23, 25-27; G. Simbula, *Mons. Giovanni Soggiu 1883-1930. Missionario e martire in Cina*, Oristano 2005; J. Soggiu, *Misje franciszkańskie wśród pogan*, PS 1926 nr 5, s. 147-149; *Kronika misyjna*, Pochodnia Seraficka (PS) 1931 nr 9, s. 279-280.

²² *Prefectura Apostolica de Hinganfu*, COFMC 1933, nr 30, s. 88.

²³ O. S. Jagielski wyświęcony na kapłana w 1927 r., rok później wyjechał do Chin, gdzie pracował do 1932 roku. Powracając w 1932 r. do Europy, przywiózł do Włoch 3 nawróconych Chińczyków jako kandydatów na kleryków. Sam udał się do Polski, do Kalisza. *Decimo recurrente anniversario Missionis nostrae Sinensis*, COFMC 1936 nr 33, s. 168-177, 349; AIFL, *Teka personalna o. Jagielski Seweryn Józef 1900-1981*; *List o. Seweryna Jagielskiego, misjonarza w Chinach*, PS 1929 nr 7, s. 215; *Franciszkańskie misje w Chinach*, PS 1932 nr 4, s. 126-128.

²⁴ T. Termer i S. Jagielski byli wtedy klerykami. W 1925 r. zwrócili się do prowincjała z prośbą o pozwolenie na wyjazd na misję do Chin; 30.10.1925 r. złożyli prośby do MWRIOP o wydanie paszportów, których początkowo nie otrzymali, gdyż podania miały braki formalne (brak podpisów i zezwolenia władz kościelnych). Po uzupełnieniu braków wyjechali do Rzymu, aby dokończyć studia. Archiwum Akt Nowych w Warszawie (skrót: AANW) Zespół nr 14, sygn. 908.

²⁵ Do Franciszkańskiej Krucjaty Misyjnej należał, od 1928 r. studia wyższe odbył w Asyżu. W 1934 r. wyjechał na misję do Chin, gdzie pracował w prowincji Szersi przez 14 lat. W 1952 r. władze komunistyczne wydalili go z Chin. 50-lecie misji franciszkańskiej w Chinach, oprac. Redakcja Wiadomości z Prowincji św. Antoniego i bł. Jakuba Strepy oo. Franciszkanów w Polsce (WzP) 1975 nr 6, s. 21-23.

²⁶ AFK, *Teka personalna Błachno Atanazy*.

²⁷ *Decimo recurrente anniversario Missionis nostrae Sinensis*, s. 168-177, 349; AIFL, *Teka personalna o. Jagielski Seweryn Józef 1900-1981...*, s. 215; *Franciszkańskie misje w Chinach*, s. 126-128.

²⁸ *Prefektura Apostolska w Hinganfu Chiny*, PS 1930 nr 5, s. 155-157.

trudność stwarzało opanowanie języka chińskiego w mowie i piśmie. Nadto placówki położone w górach były znacznie oddalone od siebie i miały bardzo utrudnioną komunikację²⁹. Mimo to w ciągu 15 pierwszych lat pracy (1925-1940) liczba nawróconych na chrześcijaństwo Chińczyków wzrosła z 800 do 4 tys. W tym okresie założono zgromadzenia chińskich siostr zakonnych oraz wykształcono 10 chińskich kapłanów, którzy sukcesywnie przejmowali funkcje duszpasterskie z rąk misjonarzy obcokrajowców. Oddziaływanie misji było szerokie. Przyczyniały się do tego prowadzone przez misjonarzy szkoły podstawowe. Pod koniec okresu międzywojennego prefektura mogła pochwalić się znaczącymi sukcesami. Ich wymiernym przejawem było m.in. wyświęcenie w bazylice asyjskiej, w dniu 14 sierpnia 1938 r., trzech franciszkanów Chińczyków, którzy przybyli na studia do Włoch w 1932 r. wraz z powracającym do Europy o. S. Jagielskim³⁰.

W pracy misyjnej chlubnie zapisali się także bracia zakonnicy. W roku 1929 do grupy misjonarzy udających się do Chin dołączył br. A. Błachno³¹. Dwa lata później, w dniu 3 października 1931 r., na misje do Prefektury Apostolskiej w Hingangu wyjechał br. Ignacy Eichberger, który pracował tam do 19 sierpnia 1937 r.³². Najbardziej zasłynął jednak brat Florian Pytka, który wyjechał do Chin w 1931 r. Wcześniej we Włoszech ukończył kurs medyczny i otrzymał świadectwo felczera. Jego specjalnością były choroby oczu i chirurgia. Wyślano go do miejscowości Hingan. Jednak zamiast pracy w służbie zdrowia, do której był przygotowany, powierzono mu obowiązki ogrodnika i zaopatrzeniowca. Gdy w 1934 r. z powodu braku personelu groziło zamknięcie jedynej w mieście Hingan misyjnej szpitala, br. F. Pytka podjął się w nim pracy. Pracował tam niemal do wysiedlenia w 1952 r., zdobywając sobie wdzięczność tysięcy pacjentów i uznanie u miejscowych władz³³.

Praca polskich franciszkańskich misjonarzy w Chinach stanowi zapomnianą kartę historii zakonu. Trudno jest porównać misję chińską do japońskiej. Misja

²⁹ List o. Seweryna Jagielskiego, Polaka, misjonarza apostolskiego w Chinach do o. Metodęgo [Rejentowicza] wybierającego się na misje, PS 1930 nr 12, s. 375-376; List o. Seweryna Jagielskiego franciszkanina, misjonarza w Chinach z dn. 26.08.1930, PS 1931 nr 1, s. 24-25.

³⁰ P. Berardus M. Barraccius Praefectus Apostolicus, *Relatio de nostra missione Sinensi*, COFMC 1939 nr 36, s. 25-28. Święcenia kapłańskie otrzymali: o. Antoni Tschang, o. Marek Tschang, o. Tomasz Lu Shou-an. PS 1939 nr 1, s. 24. Aby naród chiński przestał utrzymywać, że katolicyzm jest religią obcą, a władza biskupa zyskała na powadze Chińczyków, Stolica Apostolska już wcześniej podjęła decyzję o wynoszeniu do godności biskupiej chińskich kapłanów katolickich. Stanowiło to epokowy przełom w katolickiej misji w Chinach. Dnia 28.10.1926 r. odbyła się, po raz pierwszy w dziejach katolickiego Kościoła Chin, konsekracja rodowitych Chińczyków na biskupów. Dokonał jej w bazylice św. Piotra w Rzymie papież Pius XI. Konsekrację otrzymało sześciu chińskich biskupów. *Pierwsi biskupi chińscy*, PS 1927 nr 4, s. 109-110.

³¹ W tym celu udał się najpierw do Włoch, gdzie po krótkim przygotowaniu został wcielony do grupy misyjnej. AFK, *Teka personalna Błachno Atanazy*; AFK, sygn. A 1 14, *Kronika 1892-1968*, s. 146.

³² Z powodu choroby powrócił do Rzymu. Alfł, *Teka personalna br. Eichberger Ignacy 1907-1951*; AFK, *Teka Eichberger Stanisław – Ignacy 1907-1951*, List generała zakonu Bedy Hessa do zakonu po śmierci br. Ignacego z dn. 22.03.1951 r.

³³ Na dobre wyniki pracy br. F. Pytki zwróciły uwagę władze Chin. Imiona tych, którzy wyróżniali się w pracy społecznej dla dobra narodu chińskiego, wypisywano wówczas złotem na marmurowych tablicach. Brat F. Pytka został nagrodzony 3 takimi tablicami. Od 1952 r. w związku z rozporządzeniem władz chińskich misjonarze obcego pochodzenia musieli opuścić swoje placówki, wszelki kontakt z pozostałymi Chińczykami z przełożonymi zakonnymi, jak i kościelnymi został zerwany. List o. Bernardyna Permutiego, misjonarza w Chinach do generała Zakonu o. A. Orlicha z 1930 r., PS 1930 nr 6, s. 188-190; nr 7, s. 219-222; nr 9, s. 279-282; nr 10, s. 313-316; nr 11, s. 340-342; nr 12, s. 374; O. Seweryn Jagielski franciszkanin, *Polak misjonarz w Chinach*, PS 1929 nr 1, s. 29; nr 7, s. 215-217; *Misje franciszkańskie w Chinach*, PS 1930 nr 1, s. 10-11; nr 4, s. 123-125; *Misje w Chinach*, PS 1937 nr 5, s. 158-160; F. Pytka, *Misje zakonu oo. Franciszkanów w Chinach*, PS 1929 nr 4, s. 24-27; Alfł, *Teka personalna, br. Pytka Florian Stefan 1910-1990*; *Schematismus Fratrum Minorum S. Francisci Conventualium a. D. 1933*, s. 80; *Missionari nostri a gravi periculo incolumes servati*, COFMC 1936 nr 35, s. 349; WzP 1982 nr 6, s. 22-24.

japońska była franciszkańską misją polską; w Chinach polscy franciszkanie pracowali jedynie w ramach Apostolskiej Prefektury Misyjnej³⁴.

Japonia i Zambia

W roku 1930 wyruszyły dwie grupy misyjne: o. Francesco Mazzieri do Zambii w Afryce i o. Maksymilian Kolbe z 4 braćmi do Chin. O. M. Kolbe ostatecznie jednak osiadł w Japonii. „Misje ruszyć trzeba” – takim to krótkim, pełnym determinacji stwierdzeniem odpowiedział o. M. Kolbe na apel papieża Piusa XI, który zachęcał duchownych do podejmowania prac misyjnych³⁵. Dnia 17 października 1917 r. założył Stowarzyszenie – Rycerstwo Niepokalanej. W roku 1922 wydał pierwszy numer „Rycerza Niepokalanej”, organ MI. W 1927 r. zbudował Niepokalanów (Miasto Niepokalanej), a w roku 1930 otworzył Małe Seminarium Misyjne. W tym samym roku wyjechał w „nieznane”. W Japonii, w mieście Nagasaki, otworzył drugi Niepokalanów (Ogród Niepokalanej – Mugenzai no Sono). Tam – w seminarium biskupim – podjął wykłady i jednocześnie drukował „Seibo no Kisi”, japońskiego „Rycerza Niepokalanej”. Dla japońskich katolików miesięcznik stał się narodowym katechizmem. W tym samym czasie o. M. Kolbe myślał o trzecim Niepokalanowie w Indiach³⁶. Postać ojca Maksymiliana to osobny, nowy i bardzo ważny rozdział w misji franciszkańskiej; to punkt zwrotny ewangelizacji propagujący maryjny profil misji (wszystko przez Niepokalaną) i nowe środki działania – apostołstwo poprzez prasę, radio – połączone ze środkami tradycyjnymi.

Misja utworzona przez o. M. Kolbego nadal się rozwija. W roku 1969 została erygowana prowincja japońska pw. Niepokalanego Poczęcia MB Dziewicy³⁷. W roku 2000 liczyła ona 19 domów zakonnych i działało w niej 92 zakonników, w tym 16 misjonarzy polskich³⁸. Przy klasztorach znajdują się sierocińce, domy starców, przedszkola i szkoły. Ciekawym zjawiskiem jest fakt, iż do katolickich szkół prowadzonych przez franciszkanów chętnie uczęszczają młodzi Japończycy niekatolicy. Rodzice posyłają ich tam, ponieważ szkoły te cieszą się bardzo dobrą opinią nie tylko jako placówki kształcące, ale i wychowawcze. Warto dodać, że czesne jest o wiele wyższe niż w szkołach państwowych³⁹. W niższym seminarium uczy się około 70 uczniów. Nakład „Rycerza” wynosi 50 tys. egzemplarzy. Oprócz „Rycerza” wydawane są książki, kalendarze i inne broszury. Założone przez o. Mieczysława Mirochę, współpracownika o. Maksymiliana Kolbego, Zgromadzenie Sióstr Franciszkanek Rycerstwa Niepokalanej, erygowane 8 grudnia 1949 r., jest obecnie najliczniejszym zgromadzeniem w Japonii; zakonnice pracują w sierociń-

³⁴ J. Lubańska, *O polskim misjonarzu, chunchuzach i chińskiej brodzie*, Ilustrowany Kurier Codzienny R. 23, nr 50 z 19.02.1932 r.

³⁵ Pius XI, Encyklika *Rerum ecclesiae* z dn. 28.02.1926 r., Acta Apostolicae Sedis 18(1926), s. 65-83; G.M. Bartosik, *Być Bożymi szaleńcami, czyli nowa ewangelizacja według świętego Maksymiliana Kolbego i adhortacji „Ecclesia in Europa”*, Lignum Vitae 6(2005), s. 7-23.

³⁶ J. Późniak, *Małe Seminarium Misyjne w Niepokalanowie*, Lignum Vitae 3(2002), s. 181-204; F. Szczęch, *Powstanie i rozwój wydawnictwa Niepokalanej w Japonii*, Lignum Vitae 3(2002) nr 3, s. 397-409; B. Kalinowski, *Formacja w początkach Niepokalanowa według systemu wychowawczego ojca Maksymiliana Kolbego*, Lignum Vitae 3(2002), s. 125-156; F. Szczęch, *Rola mass mediów u św. Maksymiliana Kolbego*, W Nurcie Franciszkańskim 6(1997), s. 101-112; C. Niezgoda, *Święty Maksymilian Maria Kolbe jako redaktor i wydawca*, Studia Franciszkańskie 2(1986), s. 167-179.

³⁷ W 1978 r. prowincja japońska liczyła 76 zakonników i 7 kleryków. Prowadziła 7 parafii z 3612 wiernymi, 3 szkoły i 8 przedszkoli z 4199 uczniami.

³⁸ *Album Generale OFMConv*, Roma 2000, s. 94-96, 433-435.

³⁹ *List o. Janusza Kozy*, Wiadomości z Prowincji Matki Bożej Niepokalanej 1980, nr 4, s. 11.

cach, szpitalach i zakładach specjalnych. Przez wiele lat niezwykle zaangażowana w niesienie pomocy osobom poszkodowanym przez wybuch bomb atomowych była generalna przełożona – s. Franciszka Nakayama⁴⁰. Inny współpracownik o. Maksymiliana, br. Zeno Żebrowski, zasłynął jako apostoł miłości i miłosierdzia, zwłaszcza w czasie ostatniej wojny. To najbardziej znany i szanowany Europejczyk w Japonii. Odznaczony m.in. Orderem Świętego Skarbu. Twórca „Miasta Mrówek”, opiekun sierot – dzieci wojny. Jego współpracownica, 29-letnia Japonka Maria Elżbieta Kitahara, zmarła w opinii świętości i jest kandydatką na ołtarze⁴¹.

2.2. Misje po II wojnie światowej

Druga wojna światowa i sytuacja powojenna przytłumiła zapal misyjny franciszkanów w Polsce. Stosunki między państwem a Kościołem należały do bardzo trudnych w realiach PRL-u⁴². Do roku 1968 nikt z franciszkanów z Polski nie wyjechał na misje. Dopiero wspomniany rok otworzył nowe możliwości misyjne. Wyjechało wówczas do Zambii dwóch braci z Niepokalanowa: br. Patrycy Gumienny i br. Tymoteusz Mucha. Niemniej należy zauważyć, że franciszkanie polscy działali na arenie misyjnej już wcześniej, ale czynili to poprzez polską prowincję w Stanach Zjednoczonych oraz placówkę misyjną w Japonii.

W 1954 r. polscy franciszkanie amerykańskiej Prowincji św. Antoniego zapoczątkowali misje na wyspie Amami Oshima, w archipelagu Riukiu na Pacyfiku. Na wyspie liczącej 100 tys. mieszkańców żyło 5 tys. katolików. Notuje się liczne powołania żeńskie (przeszło 120 sióstr zakonnych). W roku 1957 o. Samuel Rosenbarger, ówczesny komisarz generalny w Japonii, wyruszył w poszukiwaniu nowych terenów misyjnych. W efekcie powstała misja w Korei Południowej. Koreańczycy okazali się bardzo podatni na Słowo Boże. Obecnie misja posiada 4 placówki; są liczne nawrócenia, jest coraz więcej powołań. Wzmiankowana misja w Zambii, założona w 1930 r. przez Włocha o. F. Mazzieriego, do roku 2000 była kustodią generalną. Obecnie jako prowincja zambijska posiada 10 placówek misyjnych. Od 1968 r. wyjechało tam 15 polskich misjonarzy z prowincji polskich – krakowskiej i warszawskiej⁴³.

2.2.1. Prowincja św. Antoniego Padewskiego i bł. Jakuba Strzemię z siedzibą w Krakowie

Boliwia

W 1976 r. franciszkanie z Prowincji św. Antoniego i bł. Jakuba Strzemię podjęli się pracy misyjnej w Boliwii. Biskup diecezji Santa Cruz Luis Rodriguez skierował prośbę do generała zakonu o. Vitale Bommarca o pomoc w ewangelizacji⁴⁴.

⁴⁰ Zgromadzenie istnieje również w Polsce. D.M. Drozdowska, *Osobiste doświadczenia duchowe o. Mieczysława Mirochny drogą do założenia Zgromadzenia Sióstr Franciszkanek Rycerstwa Niepokalanej*, Warszawa 2003 (mps), zbiory własne autora.

⁴¹ R. Soczewka, *Postać Zenona Żebrowskiego w pismach św. Maksymiliana Kolbego i we wspomnieniach współbraci zakonnych*, Lignum Vitae 3(2002), s. 295-311.

⁴² F. Ryszka, *O pojęciu polityki*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1992, s. 5-18; M. Jasiukiewicz, *Kościół Katolicki w polskim życiu politycznym 1945-1989. Podstawowe uwarunkowania*, Wrocław 1993, s. 14-15.

⁴³ *Jubileusz franciszkańskiej misji w Zambii*, Rycerz Niepokalanej 1980 nr 6/307 (wyd. włoskie); P. Chisambai, *Zambia*, *Il missionario francescano* 2009 nr 3/4, s. 22-23.

⁴⁴ H. Bolero Rojo, *Bolivia Magica*, La Paz 1977, s. 306.

W roku jubileuszowym 750-lecia śmierci św. Franciszka (1976) Prowincja św. Antoniego i bł. Jakuba Strzemię podjęła zobowiązanie pracy misyjnej w Boliwii. Wraz z przyjazdem w 1976 r. do Boliwii o. Jana Koszewskiego, o. Szymona Chapińskiego i o. Rufina Oreckiego, a później innych ojców i braci, prowincja otworzyła nową kartę w swojej historii: kartę pracy misyjnej w Ameryce Łacińskiej. Pierwszą placówkę założono w Montero, mieście położonym w północnej części Boliwii⁴⁵.

W związku z obecnością misyjną franciszkanów z Polski w Boliwii pojawił się problem z Urzędem Wyznań. Postawiono zakonnikom zarzut, że pracują w Boliwii na „terenach niemieckich subsydiów”. Sprostowania ze strony prowincjała nie przekonywały urzędników Wydziału do Spraw Wyznań: stanowczo domagali się szczegółowych wyjaśnień. Z tego powodu władze odmówiły pozwolenia na wysyłanie do Boliwii szat liturgicznych, o które starano się już od dłuższego czasu⁴⁶.

Mimo trudności rozwój misji boliwijskiej przebiegał sprawnie. Powstały kolejne miejsca pracy misjonarskiej: Cochabamba – Quintanilla⁴⁷, Sucre⁴⁸, Santa Cruz de la Sierra⁴⁹, Libertad⁵⁰–Ivirgarzama⁵¹ oraz domy formacji w Chacacollo⁵² i La Angostura. Na szczególną uwagę zasługują Libertad, gdzie doczekano się 12 kapłanów i 24 braci. Jest to zapewne wynikiem pracy wszystkich misjonarzy, którzy pracowali tam od 1976 r.⁵³. Dziesięć lat później misja została zamieniona na kustodię. Obecnie franciszkanie pracują w 8 miejscowościach.

Peru

Na wniosek generała zakonu o. Lanfranca Serriniego w 1988 r. Prowincja św. Antoniego i bł. Jakuba Strzemię podjęła się misji w Peru. Pracę rozpoczęto w Pariacoto, miejscowości położonej ok. 1200 m n.p.m. Do misji należy 70 wiosek leżących na przestrzeni 1000 km². W początkowej fazie nieodzowna była materialna pomoc biskupa diecezji Chimbote, Luisa Bambaréna. W zawartej z diecezją umowie Pariacoto przekazano na rzecz zakonu, który przejął na siebie odpowie-

⁴⁵ Rozległy teren miasta wraz z okolicznymi miejscowościami obsługiwany był przez 2 kapłanów ze stowarzyszenia księży Maryknoll, których wspomagali salezianie. Ludność napływowa złożona z wielu grup etnicznych o różnych tradycjach posługiwała się językami *quecua* i *ajmara* oraz oficjalnym językiem hiszpańskim. Parafia liczy 70 tys. mieszkańców. Do obsługi jest 4 kaplice (położone w znacznej odległości), Instytut Katechetyczny, wiele różnych grup duszpasterskich, kilka szkół, dom dziecka i filia uniwersytetu, wybudowana przez o. Peregryna Ziobrę. AFK, *Teka Boliwia Montero*.

⁴⁶ Archiwum Kurii Prowincjalnej oo. Franciszkanów w Krakowie (AKPK), Korespondencja naczelnika Wydziału ds. Wyznań Zdzisława Pijewskiego Nr Z-813/E/M/20/77 z dn. 24.06. 1977 r. do władz zakonnych; AKPK. Korespondencja prowincjała o. Albina Dudka do bpa Bronisława Dąbrowskiego z dn. 12.07.1977 r., nr 315/77.

⁴⁷ 60 tys. mieszkańców, w tym 50% to młodzież. Parafia o obszarze 50 km²; 14 obszarów duszpasterskich. *Katalog Prowincji św. Antoniego i bł. Jakuba Strzemię*.

⁴⁸ Prowadzona jest tu działalność społeczno-charytatywna, m.in. opieka nad „dziećmi ulicy” oraz duszpasterstwo studenckie. *Katalog Prowincji św. Antoniego i bł. Jakuba Strzemię*.

⁴⁹ Parafia – centrum pastoralne. W pracy duszpasterskiej dużo różnych grup młodzieżowych. Postulat – 9 postulantów. *Katalog Prowincji św. Antoniego i bł. Jakuba Strzemię*.

⁵⁰ Parafia – diecezjalne centrum rekolekcyjno-formacyjne. Miejscowe powołania to 12 kapłanów i 24 braci w okresie formacji. Jest to zapewne wynikiem pracy wszystkich misjonarzy, którzy pracowali od 1976 r.

⁵¹ Parafia. Radiostacja o zasięgu diecezjalnym, retransmitujące programy TV. Dom parafralny i klasztor w budowie. *Katalog Prowincji św. Antoniego i bł. Jakuba Strzemię*.

⁵² Wyższe Seminarium Duchowne – 10 kleryków boliwijskich. AFK, *Teka Boliwia-Chacacollo*.

⁵³ O. Jan Koszewski, o. Szymon Chapiński, o. Rufin Orecki, o. Peregryn Ziobro(t), o. Stanisław Olbrycht, o. Franciszek Dryhusz, o. Ryszard Bogusz, o. Jan Kukla, o. Szymon Górniak, o. Andrzej Łączyński, o. Mieczysław Wilk, o. Władysław Piejko(t), o. Antoni Pytlík, o. Pacyfik Świerczek, o. Janusz Bajowski, o. Stanisław Sękowski, o. Ryszard Śliwka, o. Andrzej Pasiut, o. Marek Krupa, o. Marek Dubanik, o. Ryszard Jarmuż, o. Lucjan Szczepański, o. bp Stanisław Dowłasiewicz, br. Wincenty Kosiewicz, o. Andrzej Zbroja, o. Leszek Pietrusiak, o. Ryszard Pocię, o. Bogusław Czuryło, o. Dariusz Mazurek, br. Grzegorz Adamczyk. J. Bajowski, *Boliwia franciszkańska*. Kraków 1999.

działność za tę placówkę. W 1990 r. założono kolejny klasztor w Limie. W 5 lat później misja została poszerzona o placówkę w 300-tysięcznym Chimbote, oddległym 4000 km od Limy porcie rybackim nad Oceanem Spokojnym. Franciszkanie objęli tam parafię składającą się z części miejskiej i wiejskiej. Spośród istniejących 17 parafii bp L. Bambarén zaproponował zakonowi parafię pod wezwaniem św. Franciszka z Asyżu.

Praca w Peru była niebezpieczna. Wewnętrzna wojna wywołana przez *Sendero Luminoso* („Świetlisty Szlak”) pochłonęła ponad 50 tys. ofiar, wśród których znaleźli się dwaj pierwsi misjonarze franciszkańscy: o. Zbigniew Strzałkowski i o. Michał Tomaszek, zamordowani w Pariacoto 9 sierpnia 1991 r.⁵⁴ Episkopat peruwiański uznał zamordowanych franciszkanów za męczenników i podjął proces beatyfikacyjny. W pracy przygotowawczej do procesu w dużej mierze uczestniczyli także franciszkanie z Peru. Proces został ukończony na etapie diecezjalnym. Dokumentację przekazano Stolicy Apostolskiej.

Obecnie franciszkanie pracują w 3 miejscach w Peru: 1) w parafii Pariacoto, w której obsługują 70 punktów duszpasterskich dojazdowych, m. in. Cochabamba, Quis Quis, Yautan, prowadzą kursy katechistów i liderów społecznych; 2) w Limie, gdzie prowadzą duszpasterstwo akademickie oraz centrum medyczne, pracują z młodzieżą, dziećmi, a także z ludźmi w podeszłym wieku, prowadzą kuchnię dla ubogich, w której wydają obiady – obsługują 10 wiosek; 3) w Chimbote, gdzie prowadzą duszpasterstwo obejmujące podobnie jak w Limie: dzieci, młodzież, ludzi starszych, duszpasterstwo akademickie i centrum medyczne, dom formacyjny dla postulików, obsługują 10 wiosek. W latach 1988-2009 pracowało w Peru 16 franciszkanów z Polski⁵⁵.

Paragwaj

Misja w Paragwaju powstała dzięki inicjatywie o. R. Oreckiego. Misjonarz ten, po 11-letnim pobycie w Boliwii, wyruszył – za wiedzą i zgodą przełożonych – na poszukiwanie nowych miejsc do działalności misyjnej, by móc szerzyć tam idee św. Maksymiliana. W roku 1986 dotarł do stolicy kraju – Asunción, gdzie z pomocą nowo pozyskanych wiernych założył pierwszą placówkę. Zorganizował też grupę ludzi, która współpracuje z nim w wydawaniu czasopisma „Tupasy N□□”, odpowiednika polskiego „Rycerza Niepokalanej”. Pismo ukazuje się w nakładzie 15 tys. egzemplarzy i znalazło uznanie wśród duchowieństwa i świeckich, stało się *de facto* jedynym katolickim czasopismem o zasięgu ogólnokrajowym. Jest ono niezwykle poczytne także poza granicami Paragwaju.

W roku 1992 na zwyczajnej kapitule prowincjalnej zdecydowano o przyjęciu dzieła o. R. Oreckiego i oficjalnym uznaniu za misję Prowincji św. Antoniego i bł. Jakuba Strzemię⁵⁶. Obecnie w Paragwaju prowadzone są dość zróżnicowane

⁵⁴ Z. Gogola, *Działalność misyjna Braci Mniejszych Konwentualnych w Peru*, Papieska Akademia Teologiczna, Kraków 2003, s. 419-478.

⁵⁵ Dwaj Słudzy Boży, o. Michał Tomaszek i o. Zbigniew Strzałkowski, oraz: o. Jarosław Wysoczański, o. Szymon Chapiński, o. Marek Wilk, o. Andrzej Pasiut, o. Józef Cydejko, o. Marek Wawrzyszko, o. Zbigniew Zajchowski, o. Dariusz Mazurek, br. Grzegorz Brożyna, o. Stanisław Olbrycht, o. Stanisław Niedziela, o. Jacek Leszczyński, o. Zbigniew Stanisławski, o. Jacek Lisowski. Praca misyjna przyniosła efekt powołaniowy w postaci 3 kapłanów Peruwiańczyków i 3 kleryków. *Relacja o. Jacka Lisowskiego, Pariacoto 12.03.2009*.

⁵⁶ Tytuł miesięcznika nosi nazwę w języku guarani „Tupasy N□□”, (*La voz de Maria*). *10 años de la presencia de los Franciscanos Conventuales en El Paraguay*, Tupasy N□□ 2003 nr 1/2, s.3, 10, 14-15; 18 sierpnia 2002 r., na zakończenie papieskiej Mszy św. na Błoniach w Krakowie, Ojciec Święty poświęcił kamień wyjęty z grobu św. Faustyny

prace w 3 placówkach: 1) w Assunción – znajduje się Centrum Mł, studio nagrań programów religijnych, studium chrystologiczne, studium mariologiczne, dom formacyjny, postulat, radio oraz wydawnictwo „Tupasy N□□”, prowadzone są kursy formacyjne i duszpasterstwo pielgrzymkowe; 2) w Guarambaré – franciszkanie prowadzą parafię (3 tys. wiernych na obszarze 64 km²), obsługują w części miejskiej 6 punktów katechetycznych oraz 8 wspólnot wiejskich, ponadto prowadzą szkołę parafialną o profilu podstawowym i średnim (ponad 1000 uczniów, kadra liczy 75 pracowników); 3) w Aregua – znajduje się Centrum Miłosierdzia Bożego, prowadzona jest działalność charytatywna i socjalna: organizacja posiłków dla biednych oraz własna piekarnia, ponadto znajduje się dom Centrum duchowości, dom formacyjny dla postulantów. Od roku 1986 do 2008 pracowało w Paragwaju 14 franciszkanów⁵⁷.

Uganda

W roku 1990 asystent generalny ds. misji o. Sebald Reil zasugerował Prowincji św. Antoniego i bł. Jakuba Strzemię (krakowskiej) utworzenie misji w Ugandzie⁵⁸. Projektem tym zainteresowała się kapituła prowincjalna w 1992 r. W celu rozeznania i przygotowania sprawozdania na kolejną kapitułę prowincjalną w 1996 r. do Ugandy udał się prowincjał o. Zdzisław Gogola oraz o. Stanisław Stryjecki. Na miejscu przeprowadzono rozmowy z biskupem diecezji Fort Portal (Zachodnia Uganda) Paulem L. Kalandą; diecezja w tym czasie obchodziła 100-lecie swego istnienia⁵⁹. Kapituła w 1996 r. zapoznała się z projektem nowej misji, przesunęła jednak decyzję o jej utworzeniu o 4 lata. Biskup P. Kalanda poinformowany o tym wyraził gotowość dalszego oczekiwania na franciszkanów z Krakowa. W roku 1999 prowincjał o. S. Stryjecki odwiedził ponownie Ugandę, ale nie doszło wówczas do spotkania z biskupem Fort Portal. Powstała nowa inicjatywa – przejęcia misji w diecezji Kasanda-Luweero, w miejscowości Kakooge, 90 km od stolicy kraju, Kampali. Tym razem kapituła prowincjalna w 2000 r. podjęła decyzję o przejęciu misji w Kakooge. Obecnie pracuje tam 3 zakonników⁶⁰. Na terenie parafii Kakooge zamieszkuje 13 tys. ludzi, z czego 4 tys. to katolicy. Parafia posiada 14 wiosek „dojazdowych” w promieniu 20 km, z których połowa posiada kaplice, wszystkie są odwiedzane regularnie, raz w miesiącu. Misja prowadzi działalność charytatywną poprzez Caritas: „adopcję na odległość” (około 100 dzieci) i pomoc najuboższym. Nadto istnieje duszpasterstwo chorych oraz organizowane są „Małe Wspólnoty Chrześcijańskie”⁶¹.

jako kamień węgielny pod budowę Narodowego Centrum Miłosierdzia Bożego w Paragwaju. Centrum powstaje przy udziale misji franciszkańskiej.

⁵⁷ O. Rufin Orecki, o. Stanisław Stój, o. Mieczysław Wilk, o. Leszek Pietrusiak, o. Marek Wilk, o. Janusz Bajowski, o. Ryszard Śliwka, o. Jacek Micho, o. Sebastian Tracz, o. Marek Duda, br. Wincenty Kosiewicz, o. Ryszard Jarmuż, br. Łukasz Samiec, br. Grzegorz Adamczyk. *Katalog Prowincji św. Antoniego i bł. Jakuba Strzemię*, Kraków 2005, s. 89-91; *Relacja o. Ryszarda Śliwki*, Kraków 16.10.2008 r.

⁵⁸ O. Sebald Reil zm. 14.02.1992 r.

⁵⁹ AKPK, *Korespondencja o. Enrique Montero do prowincjała z dn. 28.05.1994 r.; z dn. 15.12.1994 r.; Uganda – miejsce przyszłej misji*, WzP 1995 nr 4, s. 31-37.

⁶⁰ AKPK, *Sprawozdanie prowincjała na zwyczajną Kapitułę prowincjalną*, Harmęże 2000, s. 57-61; *Uganda*, Wiadomości z Prowincji św. Antoniego i bł. Jakuba Strzemię oo. Franciszkanów 2002 nr 3, s. 25-26.

⁶¹ Od roku 2001 w Ugandzie pracowali: o. Stanisław Zagórski, o. Bogusław Dąbrowski, o. Jarosław Wysoczański, o. Piotr Tymko, br. Piotr Gorący, o. Lucjan Szczepański, oraz klerycy: Marek Warzecha i Mariusz Jakubowski. AFK, *Teka Uganda*.

Kazachstan

Franciszkanie objęli też swoją posługą ewangelizacyjną ludzi z terenów należących niegdyś do ZSRR. Od wielu lat pracował pośród Niemców w Kazachstanie o. Odoryk Beń, zesłany do wsi Kramatorowka w latach 1953-1976. Zwolniony z zesłania zamieszkał w Miastkówce na Ukrainie, pozostając na utrzymaniu wiernych. Dnia 5 listopada 1956 r. na prośbę przedstawiciela parafii, K. Paruszewskiego, zakonnik ubiegał się u władz o zarejestrowanie siebie jako duszpasterza. Po odmowie prośbę ponowił 27 listopada, także bez pozytywnego rezultatu. W związku z tym o. O. Beń pełnił posługę duszpasterską „nielegalnie”. Podejmowane kolejne próby zalegalizowania działalności duszpasterskiej w obwodzie winnickim nie przyniosły rezultatu, podjął więc starania o jej zalegalizowanie na Syberii. Po przejściu na emeryturę w 1972 r. zamieszkał w Kustanaju w Kazachstanie. Tam w roku 1975 otrzymał stosowne zezwolenie. Pracował głównie wśród katolików niemieckojęzycznych. W 1990 r. przyjechał do Kazachstanu do pomocy o. Krzysztof Kukułka⁶². O. Beń przyjechał do Polski pod koniec maja 1991 r. na spotkanie z Ojcem Św. i zmarł nagle dnia 1 czerwca 1991 r. w Przemyślu (następnego dnia miał spotkać się z papieżem Janem Pawłem II)⁶³.

Uzbekistan

W związku ze śmiercią o. Benia zmieniła się sytuacja franciszkanów w Kazachstanie. O. K. Kukułka został pozbawiony prawa przebywania w Kustanaju. Udał się do stolicy Uzbekistanu, Taszkientu. Tam, w małej kaplicy przerobionej z domu mieszkalnego, rozpoczął pracę duszpasterską. Przy kaplicy biskup Jan Paweł Lenga erygował parafię⁶⁴. Obecnie w Uzbekistanie franciszkanie pracują: 1) w Taszkien-

⁶² O. Odoryk Beń, ur. 9.03.1912 r. w Dolhomostkach k/Sądowej Wiszni, Polak. Absolwent Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie. Świecenia kapłańskie otrzymał 25.06.1939 r. z rąk biskupa E. Baziaka. W latach 1939-1943 pracował w Boremli, w obwodzie łuckim, a w latach 1943-1944 był kapłanem szpitala we Lwowie; w latach 1944-1945 proboszcz w Kamieńcu Podolskim. W 1945 r. został aresztowany i postawiony, wraz z biskupem łuckim A. Szelażkiem, przed sądem. Skazany na podstawie art. 54-1a/11 na 8 lat zesłania. Od 1945 do 1953 r. odbywał karę w obozach pracy poprawczej (□□□), gdzie pracował przy budowie fabryki i w kopalni rud koło Karagandy. S. Barcik, *Franciszkanie łagiernicy*, w: *Duchowieństwo Polskie w Świecie. Materiały VII Międzynarodowego Symposiumu Biografistyki Polonijnej*, Papieski Uniwersytet Urbiański, Rzym 17-18 października 2002 r., red. A. i Z. Judyccy, Toruń 2002, s. 31-33; T. Madala, *Polscy księża katolicy w więzieniach i łagrach sowieckich od 1918 r.*, Lublin 1996, s. 23; M. Nyczek, O. Odoryk Aleksander Beń (1912-1991), *Nowiny* 1-3 VI 2001, s. 15; Archiwum Diecezji Łuckiej (dalej: ADŁ) znajduje się w depozycie, w Ośrodku Archiwów, Bibliotek i Muzeów Kościelnych. Podstawowymi źródłami są akta zespołu: Kuria Biskupia Łucka (dalej: KBŁ). ADŁ, KBŁ, t. *Duchowieństwo łuckie na terenie Polski. Sprawa uwolnienia 14 księży łuckich z więzień i łagrów sowieckich 1947-1948*. w wykazie tym zamieszczona jest informacja, że „Ks. Odoryk Beń, franciszkanin, był proboszczem w Boremli koło Łucka. Za zezwoleniem władz sowieckich, w 1944 r. wyjechał na stanowisko wikarego do Kamieńca Podolskiego. Tam pod koniec grudnia 1944 r. aresztowany i wywieziony do Kijowa, do więzienia wewnętrznego NKGB. Dnia 28.04.1945 r. przewieziony do więzienia Łukianiówka w Kijowie, a stąd, w lecie, do Karagandy”. *Spotkałem Człowieka. Ks. Władysław Bukowiński w pamięci wiernych i przyjaciół*, Cz. 1, Zebrał i opracował ks. W. J. Kowalów, Biały Dunajec-Ostróg 2001, s. 23-24.

⁶³ S. Barcik, *Ojciec Odoryk Beń – legenda Kazachstanu*, W Nurcie Franciszkańskim 10(2001), s. 147-166; *Relacja o. Krzysztofa Kukułki*, Kraków 20.06.2008 r.

⁶⁴ Taszkient liczy ok. 2,5 mln mieszkańców. W odległości ok. 4 km od kaplicy stał kościół wybudowany na początku XX w. przez zesłańców, w większości Polaków. Władza radziecka zabrała kościół i doprowadziła go do ruiny. W końcu października 1992 r. asystent generalny o. Hubert Lipiński wraz z prowincjałem o. Zdzisławem Gogolą, w rozmowie z władzami Uzbekistanu otrzymali zapewnienie, że kościół zostanie przekazany do użytku katolików. Dnia 30.06.1993 r. został skierowany oficjalny list do biskupa Lengi z prośbą o pozwolenie na prawną obecność zakonu w Taszkencie. Klasztor erygowano 21.10.1993 r. Przebywa w nim trzech zakonników, w tym jeden z prowincji amerykańskiej, o. Ivan Rolhoff, afiliowany 29.02.1996 r. na stałe do Prowincji. H. Lipiński, *Spotkania z bracią w Europie Środkowej i Wschodniej w latach 1990-2000*, Rzym 2001, s. 69-71; Wł. Zasławski, *Rzymsko-katolicki Kościół w Taszkencie*, tłum. S. Zymon, W Nurcie Franciszkańskim 4(1995), s. 124-129.

cie – znajduje się tu Kuria Biskupia, klasztor i parafia, a także Agencja Informacyjna „Agnuz”, prowadzone jest duszpasterstwo w językach: rosyjskim, angielskim, koreańskim i polskim, franciszkanie prowadzą działalność charytatywną i katechizacyjną, obsługują nadto kaplicę w Angrenie; 2) w Samarkandzie – w parafii działają grupy: katechetyczna, biblijna i dziecięca, do dyspozycji mają salę komputerową i telewizyjną, w ramach prac charytatywnych we wtorki wydawane jest ok. 100 darmowych obiadów, zakonnicy obsługują też jeszcze niezarejestrowaną parafię w Nawai; 3) w Bucharze – w historycznym i duchowym centrum islamu w Uzbekistanie istnieje katolicka parafia, kościół i klasztor oraz centrum duszpasterskie (w budowie), działa katechumenat oraz prowadzone jest duszpasterstwo turystyczne (m.in. w hotelach), trwa dialog międzyreligijny z wieloma imamami Buchary; 4) w Urgenczu – w ramach parafii istnieje duszpasterstwo młodzieży, organizowane są dla młodzieży obozy letnie, zakonnicy regularnie przygotowują dorosłych do chrztu św. i innych sakramentów, parafia w Urgenczu utrzymuje stały kontakt z katolikami w Chiwie i Nukusie; 5) w Ferganie – w parafii działają grupy: katechetyczne, biblijna, oazowa, szkolna (prowadzą korepetycje dla dzieci i młodzieży), ośrodek charytatywny – „szkoła miłości” – wydaje codziennie 60 obiadów biednym; 6) w Nawai – parafia w trakcie rejestracji; 7) w Gangren – parafia w trakcie rejestracji⁶⁵.

Kałmucja

W dniu 5 sierpnia 1994 r., na wniosek generała zakonu o. Lanfranca Serriniego, prowincjał o. Zdzisław Gogola złożył wizytę prezydentowi Kałmucji, Kirsanowi Ilumżynowowi. Prezydent obiecał Ojcu Św. i generałowi, że chętnie przyjmie na swój teren duchownych Kościoła katolickiego. Prowincja krakowska podjęła starania o ulokowanie placówki misyjnej w tym państwie. Dnia 18 maja 1995 r. udał się do Kałmucji o. Lucjan Szymański. Podjął pracę w parafii św. Franciszka w Eliście, obsługiwanej przez dojeżdżającego z Batajska k/Rostowa ks. Jarosława Wiśniewskiego. O. L. Szymański zakupił na rzecz parafii działkę o powierzchni 600 m². Dom, który się tam znajdował, zamienił na kaplicę. Drugi budynek (parterowy), złożony z 3 pomieszczeń, służył za mieszkanie. W sierpniu 1995 r. doszły do obsługi kolejne 2 parafie: św. Antoniego w oddalonym o 246 km od Elisty Gorodowikowsku oraz św. Maksymiliana w Wiesołym, odległym 276 km od Elisty. Łącznie w obydwu tych parafiach w niedzielnej Mszy św. bierze udział około 30 osób. W Gorodowikowsku nie ma kaplicy, władze wydzieliły czasowo do celów kultowych 3 pomieszczenia w tzw. starym technikum, nadającym się do gruntownego remontu lub rozbiórki. Obecnie prowadzone są rozmowy na temat przydzielenia przez niemiecką fundację „Renovabis” 3 drewnianych kaplic dla 3 parafii w Kałmucji⁶⁶.

Praca pastoralna w Kałmucji polega przede wszystkim na rozmowach z ludźmi, co ma zbliżyć duchownych do miejscowych środowisk oraz do dawania świa-

⁶⁵ W latach 1991-2008 w Uzbekistanie pracowali: o. Krzysztof Kukulka, o. Marek Wawrzyszko, o. bp Jerzy Maculewicz, o. Stanisław Kawa, o. Andrzej Brzeziński, o. Tadeusz Glusiec, o. Wojciech Kordas, o. Grzegorz Kaznowski, o. Piotr Kawa, br. Marian Pietrzak, o. Lucjan Szymański, o. Franciszek Stopkowicz, o. Stanisław Grochowiak, br. Stanisław Wrzaszczak, br. Jakub Jamróz. Archiwum Kurii Prowincjalnej Franciszkanów w Krakowie (skrót: AKPFK), *Teka Uzbekistan*.

⁶⁶ AKPK, *Teka Kałmucja*.

dektwa własnym życiem. W Eliście odprawiane są Msze św. przez cały tydzień oprócz sobót. W pozostałych parafiach liturgia sprawowana jest jedynie w niedziele i soboty. Obecnie franciszkanie pracują w 5 parafiach: 1) w Eliście – praca polega na międzykulturowym i międzyreligijnym dialogu z buddystami, współpracy z Instytutem Cywilizacji Europejskiej w Moskwie i Komitetem Redakcyjnym Encyklopedii Katolickiej, nadto prowadzona jest forma duszpasterstwa młodzieży i dzieci, franciszkanie z Elisty dojeżdżają z posługą kapłańską do Wołgodońska; 2) w Wiesołym – istnieje parafia wiejska, prowadzona jest praca z dziećmi; 3) w Gorodowikowsku – podobnie jak w Wiesołym, parafii wiejskiej zakonnicy skupiają się na pracy z dziećmi; 4) w Astrachaniu – parafia posiada wiele dzieł, m.in. „niedzielną szkołę dla dzieci”, duszpasterstwo akademickie, Caritas, prowadzona jest katecheza dla dorosłych oraz praca z „dziećmi ulicy”; 5) w Piatigorsku – oprócz miejscowej parafii obsługiwane są placówki w Kisłowodsku, Newinnomysku i Stawropolu⁶⁷.

Ukraina

Przedłużeniem pobytu franciszkanów na Ukrainie po II wojnie światowej była obecność we Lwowie o. Rafała Kiernickiego. W czasie wycofywania się Armii Czerwonej przed Niemcami został on osadzony w więzieniu „Brygidki”, z którego zdołał jednak uciec. W 1944 r., po powtórным opanowaniu Lwowa przez wojska radzieckie, o. R. Kiernicki został ponownie aresztowany i osadzony w więzieniu na Zofiówce, a następnie przewieziony do łagru dla żołnierzy AK w Riazaniu, gdzie przebywał do 1948 r. Po wyjściu z łagru powrócił do Lwowa, gdzie przez 47 lat pracował na katedrze. Dzięki ogromnej odwadze i samozaparcu uchronił katedrę lwowską przed zniszczeniem. Drugą czynną świątynią katolicką Lwowa był pofranciszkański kościół św. Antoniego. Od września 1991 r. pracował w nim o. L. Szymański. W dużym stopniu się do przekazania tego kościoła franciszkanom przyczynił o. R. Kiernicki. Oficjalnie kościół i parafię przekazał zakonowi arcybiskup lwowski Marian Jaworski dekretem z dnia 11 kwietnia 1995 r.⁶⁸

Od roku 1991 do czasu obecnego na Ukrainie franciszkanie pracowali w następujących miejscowościach: 1) we Lwowie – w sanktuarium św. Antoniego, parafia liczy około 500 wiernych, przy parafii działają: polska szkoła, Franciszkański Zakon Świeckich, grupa oazowa, ruch AA, punkt medyczny, Caritas (wydawane są posiłki dzieciom), liturgia sprawowana jest w językach: polskim, ukraińskim i rosyjskim, punkty dojazdowe: Kurowice i Winniki (wcześniej były jeszcze: Szczerec, Siemianówka i Nawaria)⁶⁹; 2) w Boryspolu – parafii liczącej około 100 osób, zakon opiekuje się też domem dziecka w Kijowie, ojcowie obsługują poza tym „dojazdowe”: Barisziwkę i Winyni; 3) w Haliczu – do obowiązków parafialnych należy obsługa duszpasterska Jezupola (dojazd); 4) w Bołszowcach – sanktuarium

⁶⁷ W latach 1995-2008 w Kalmucji pracowali: o. Lucjan Szymański, o. Andrzej Kulczycki, br. Wojciech Gallak, o. Stanisław Wojtowicz, o. Tomasz Pawlik, o. Mirosław Pikus, o. Bartosz Hobgarski. AKPFK, *Teka Kalmucja*.

⁶⁸ Jan Paweł II podniósł o. Rafała Kiernickiego do godności biskupiej, konsekracji – 2.03.1991 r. – dokonał abp M. Jaworski. Bp. R. Kiernicki pracował w katedrze lwowskiej do śmierci. Zm. 23.11.1995 r., jest pochowany w katedrze. S. Barcik, *Rafał Władysław Kiernicki - franciszkanin 1912-1995*, W Nurcie Franciszkańskim 9(2000), s. 239-283; J. Krętosz, *Katedra obrządku łacińskiego we Lwowie i jej proboszcz o. Rafał Kiernicki OFMConv w latach 1948-1991*, Katowice 2003, s. 243.

⁶⁹ W roku jubileuszowym 800-lecia urodzin św. Antoniego świątynia została podniesiona – na wniosek prowincjała – do rangi sanktuarium, dekretem arcybiskupa Mariana Jaworskiego wydanym 30.05.1995 r., a ogłoszonym 13.06.1995 r.

maryjnym, znanym z organizacji pielgrzymek i „spotkań młodych chrześcijan”; 5) w Kremenczuku – z posługiwaniem w szpitalu chorym na gruźlicę i dojazdem do Komsomolska i Globyne; 6) w Malinie – parafii posiadającej liczne punkty dojazdowe, Malin obsługiwany jest od 10 lat; 7) w Krymoku – z dojazdem do Radomyśla; 8) w Gródku Jagiellońskim (obecność czasowa)⁷⁰.

Jednym z franciszkanów pracujących na Ukrainie był o. Włodzimierz Łoziński, który przybył tu w 1990 r. i pracował najpierw w Żytomierzu. Od 1991 r. pracował w mieście powiatowym Malin, w diecezji żytomierskiej. Rok później, dokładnie dnia 1 czerwca 1992 r., katolicy z Malina odzyskali kościół parafialny pw. św. Anny. Dwa lata później, 26 września 1994 r., władze oddały zniszczone budynki dawnej plebanii. O. W. Łoziński odrestaurował zarówno kościół, jak i plebanię. Był proboszczem w pięciu parafiach: w Gorbułowie (10 wiernych), w Hucie Potijówce (70 parafian), w Buczkach (25 katolików), w Malinie (250 parafian), w Szczerbatówce (25 wiernych). Tylko katolicy w Malinie posiadają kościół, w pozostałych miejscowościach nabożeństwa odprawiane są w domach prywatnych.

Drugim kapłanem pracującym w diecezji żytomierskiej był o. Franciszek Patryjak. Przebywał tam od 1992 r. Pismem biskupa żytomierskiego Jana Purwińskiego, z dnia 5 sierpnia 1992 r., został mianowany proboszczem 3 parafii: w Radomyślu (50 wiernych), Krymoku (450 parafian) i Białej Krynicy (70 katolików)⁷¹. Duszpasterz nie dysponował ani kościołem, ani plebanią, co w znacznym stopniu utrudniało regularną i systematyczną pracę wśród wiernych⁷².

2.2.2. Prowincja Matki Bożej Niepokalanej z siedzibą w Warszawie

Brazylia

Beatyfikacja o. M. Kolbego w roku 1971 ożywiła zapał misyjny w polskich prowincjach. „Kraje, które wyczekują przybycia naszych misjonarzy celem założenia w nich Niepokalanowa, to przede wszystkim Indie i Brazylia” – te, zapisane wiele lat temu przez niego słowa, wzbudziły refleksje współczesnych. Oczy franciszkanów prowincji warszawskiej zwróciły się ku Brazylii. Pod koniec roku 1974 dzięki porozumieniu biskupa José da Silva Chavesa z prowincjałem o. Mariuszem Paczóskim wyjechał do Brazylii o. Augustyn Januszewicz, doktor teologii i mistrz nowicjuszy kleryków. W styczniu następnego roku dołączyli do niego: o. Euzebiusz Wargulewski, o. Marek Ignaszewski, o. Mirosław Kramek i br. Edmund Grabowiecki. Podjęli oni pracę w diecezji Uruaçu w stanie Goias⁷³. Misja brazylijska pomyślana została jako wotum wdzięczności za beatyfikację Męczennika Oświęcimskiego⁷⁴. Od 1977 r. w pobliżu stolicy kraju zaczął się tworzyć Jardim da Imaculada („Ogród Niepokalanej” – Niepokalanów Brazylijski). Od roku 1979

⁷⁰ W latach 1991-2008 na Ukrainie pracowali: o. Lucjan Szymański, o. Wincenty Paryna (†), o. Władysław Lizun, o. Zygmunt Magier (†), o. Włodzimierz Łoziński, o. Franciszek Patryjak (†), o. Stanisław Rok, o. Krzysztof Koziol, o. Tomasz Ryba, br. Jarosław Rogalski, o. Grzegorz Cymbała, o. Aleksander Litwiniuk, o. Andrzej Wanat, o. Edward Kawa, o. Mikołaj Orach, o. Krzysztof Pelc, o. Jarosław Hrynczyszyn, o. Piotr Franków, br. Andrzej Kucharz. *Zakon Braci Mniejszych Konwentualnych. Minikatalog Prowincji św. Antoniego i b. Jakuba Strzemię 2007/2008*, s. 39-40.

⁷¹ Schematyzm Diecezji Żytomierskiej 1995 r.

⁷² AKPK, *Sprawozdanie o stanie Prowincji na kapitułę prowincjalną*, Kalwaria Paclawska 1996, s. 90 (mps).

⁷³ *Katalog Prowincji MB Niepokalanej w Polsce 2000*, Warszawa 2000, s. 239.

⁷⁴ W. Z. Głębok, *Jardim da Imaculada. Niepokalanów franciszkański w Brazylii 1974-1986*, Lignum Vitae 9(2008), s. 287-373.

zaczęto wydawać miesięcznik „Cavaleiro da Imaculada”, czyli brazylijskiego „Rycerza Niepokalanej”. Nakład w ciągu kilku lat przekroczył 60 tys. egzemplarzy. Ciągłe wzrasta liczba tworzonych i obsługiwanych parafii, zaczęły napływać coraz liczniejsze powołania brazylijskie. W 2003 r. została utworzona brazylijska prowincja zakonna pod patronatem św. Maksymiliana Kolbego. W 1989 r. Jan Paweł II utworzył diecezję w Luzjaniu, a o. A. Januszewicza powołał na jej pierwszego biskupa. Przez 15 lat służył on jako ordynariusz diecezji, po zwolnieniu z obowiązków ordynariusza podjął pracę misjonarza w Amazonii. Są to tereny, gdzie istnieje ogromna potrzeba ewangelizacji, a brakuje kapłanów⁷⁵.

Kenia

Oprócz misji południowoamerykańskich prowincja podjęła także pracę na kontynencie afrykańskim. W październiku 1979 r. biskup diecezji Meru w Kenii Silas Njiru odwiedził Polskę. Był również w Niepokalanowie. Klasztor-wydawnictwo wywarł na nim duże wrażenie. W rozmowie z prowincjałem o. Stanisławem Frejlichem poprosił o pomoc dla swojej drukarni, nieczynnej od kilku lat. Sprawę skierowano do generała zakonu o. V. Bonmarca. W związku z tym w sierpniu 1980 r. udał się do Kenii sekretarz generalny do Spraw Misji, o. S. Reil, by rozpoznać na miejscu możliwości misyjnego zaangażowania zakonu w Kenii. Biskup zaproponował 3 rozwiązania: 1) założenie nowej placówki misyjnej, 2) przejęcie misji już rozpoczętej i potrzebującej pomocy, 3) przejęcie misji rozwiniętej. Przyjęto drugie rozwiązanie.

Misja Ruiri, odległa 13 km od centrum diecezji Meru, została założona na początku XX w. przez włoskich misjonarzy⁷⁶. Znajdowały się w niej mały kościół i budynek, który mógł pomieścić 5 zakonników. Na obszarze tym L ludności stanowili katolicy. Placówka posiadała 10 stacji misyjnych, z których najdalsze oddalone były o 20 km, oraz 14 szkół nauczania początkowego, z czego 6 katolickich. Warunki klimatyczne dobre (1500 m n.p.m.). Zakon przyjął zaproszenie biskupa i powierzył przejęcie misji Prowincji Matki Bożej Niepokalanej (warszawskiej). Po podziale prowincji w 1986 r. misję przejęła Prowincja św. Maksymiliana z siedzibą w Gdańsku. Następną placówkę przyjęto w Limuru, w archidiecezji Nairobi, potem Nairobi-Karen (dom formacyjny), Nairobi South „C” (kuria kustodialna) oraz Subukia (Narodowe Sanktuarium Maryjne) w diecezji Nakuru. W roku 2004 delegatura prowincjalna w Kenii została podniesiona do rangi kustodii prowincjalnej, pierwszym kustoszem został o. Tadeusz Brzozowski. Kustodia rozwijała się, pozyskując wśród ludności tubylczej kapłanów i zakonników⁷⁷.

Tanzania

⁷⁵ A.R. Soczewka, *Droga życia o. biskupa Augustyna Stefana Januszewicza, Jubilat w kapłaństwie, chronologicznie przedstawiona*, Lignum Vitae 9(2008), s. 23-37; *Misje Franciszkańskie, Niepokalanów* 2008 nr 2(13). Brazylia jest krajem wielu kultur, ras, narodowości i religii. Na obszarze blisko 9 mln km, żyje 150 mln mieszkańców. Oprócz rodzimych mocno zakorzenione są wierzenia pochodzenia afrykańskiego. Obecnie nasilają się działania różnych sekt i ruchów pseudoreligijnych. Sam katolicyzm przechodził tam różne doświadczenia i wstrząsy, z marksizującą teologią wyzwolenia na czele. Na terenie Brazylii pracują także franciszkanie z innych prowincji zagranicznych.

⁷⁶ Misjonarze ze Zgromadzenia Consolata Fathers (Zgromadzenie Matki Bożej Pocieszenia). W 1926 r. ustanowiono Wikariat Apostolski, który w 1953 r. został podniesiony do rangi diecezji. *Annuario Pontificio per l'anno 1989*, s. 384.

⁷⁷ *Kenia, nowa obecność w Afryce*, Wiadomości z Prowincji św. Maksymiliana (dalej: WPM) 1987 nr 2, s. 127-129.

Franciszkanie warszawscy przybyli do Tanzanii 10 października 1988 r., w szóstą rocznicę kanonizacji św. Maksymiliana. Pierwszą placówkę założono w miejscowości Mwanga; teren był zamieszany w większości przez muzułmanów. Początkowo Msze św. sprawowano w budynku szkolnym, później – w garażu, obecnie jest już świątynia. Parafia posiada 7 kaplic, znajdują się one w promieniu 30 km. Od roku 1996 w miejscowości Mwanga znajduje się redakcja „Shajaa Imaculata” („Rycerza Niepokalanej”). Arusha-Poli Singisi to druga placówka tej misji. Trzecia placówka mieści się w stolicy kraju Dar es Salaam. Franciszkanie pracują tam od 1997 r., założył ją o. Dominik Sobolewski⁷⁸.

Burkina Faso

Franciszkanie pracują w Burkina Faso od 2001 r. To jedyna misja prowadzona przez zakon w krajach afrykańskich z językiem francuskim. Misje tworzą zakonnicy z Włoch (z prowincji Abruzzo) i Polski (Prowincja Matki Bożej Niepokalanej). Misja położona jest w miasteczku Sabou, około 100 km od stolicy kraju. Określenie „miasteczko” daleko odbiega od naszych wyobrażeń o mieście. Tworzą je stojące przy drodze lepianki, nie ma energii elektrycznej. Misja leży praktycznie w buszu. Ludziom doskwiera brak wody, żeby ją zdobyć odbywają nawet 10-kilometrowe wyprawy. Oprócz istniejącego klasztoru i centrum medycznego powstaje drugi dom zakonny w stolicy kraju Wagadugu (Ouagadougou). Jego budowa rozpoczęła się w 2009 r.; w klasztorze przewidziane jest prowadzenie formacji kandydatów do zakonu i kapłaństwa. W czerwcu tegoż roku placówkę wizytował asystent generalny o. Tadeusz Świątkowski. Inwestycja została ukończona we wrześniu 2009 r.⁷⁹.

Rosja

Od sierpnia 1993 r. działa w Moskwie misja franciszkanów Prowincji Matki Bożej Niepokalanej, pierwszym jej przełożonym był o. Grzegorz Cioroch. Został tam skierowany przez władze zakonne na zaproszenie abpa Tadeusza Kondrusewicz. W lutym 1994 r. o. G. Cioroch zapoczątkował w Moskwie działalność franciszkańskiego wydawnictwa, które pozwoliło rosyjskim czytelnikom poznać osobę i charyzmat św. Franciszka z Asyżu. Wydawał również publikacje dotyczące duchowości i kultury franciszkańskiej. Zainicjował wydawanie słynnej „Rosyjskiej Encyklopedii Katolickiej”, z zespołem redakcyjnym Encyklopedii współpracował o. Ireneusz Mikoś⁸⁰. Franciszkanie w Moskwie wydawali nadto czasopismo „Błagowiestnik”. O. G. Cioroch wyklądał w Wyższym Seminarium Duchownym „Panny Maryi Królowej Apostołów”. Dynamiczną działalność o. G. Ciorocha przerwała tragiczna śmierć⁸¹.

⁷⁸ Katalog Franciszkańskiej Prowincji Matki Bożej Niepokalanej w Polsce, Warszawa 2000, s. 201-204.

⁷⁹ Nazwa państwa w miejscowym języku oznacza ludzi, którzy posiadają swoją godność. Burkina Faso to jeden z najbiedniejszych krajów świata. Nie występują tam bogactwa naturalne. Permanentnie brakuje wody. Nie ma atrakcji turystycznych. Analfabeci stanowią 80 % ludności. Średnia życia wynosi ok. 47 lat. Islam wyznaje 6 mln mieszkańców; chrześcijan jest 2 mln, z czego 1,5 mln stanowią katolicy. Franciszkańskie centrum medyczne w Sabou jest w pełni profesjonalne, prowadzą je razem z siostrami zakonnymi. B. Febo, *Burkina Faso. Una missione che cresce nel nome del Vangelo della carità*, Il missione francescano 2009 nr 6, s. 17-20; www.franciszkanie.pl, dn. 20.06.2009 r.

⁸⁰ G. Cioroch, J. Sroka, *Obecność i perspektywy rozwoju zakonu w Rosji*, Lignum Vitae 8(2007), s. 530-534; S. B. Tomczak, *Cioroch Grzegorz OFMConv*, Studia Franciszkańskie 15(2005), s. 545-546.

⁸¹ O. Grzegorz Cioroch (ur. 13.02.1962) zginął w wypadku samochodowym 14.07.2004 r. na trasie Brześć-Mińsk na Białorusi, wracając z urlopu w Polsce. Pogrzeb odbył się 19.07.2004 r. w Niepokalanowie. Mszy św. przewodniczył

Franciszkanie z prowincji warszawskiej pracowali ponadto: w Tule – o. Janusz Moroz, w Kałudze – o. Mirosław Kopczewski, w Kaliningradzie – o. Czesław Kozioł i o. Waldemar Mackiewicz⁸². Dnia 13 maja 2001 r. powstała Kustodia Generalna Franciszkanów pw. św. Franciszka z Asyżu z siedzibą w Moskwie, zarządzał nią generał zakonu. W moskiewskim klasztorze franciszkanów, a jednocześnie siedzibie wydawnictwa i redakcji Rosyjskiej Encyklopedii Katolickiej, zbiera się spora część inteligencji rosyjskiej stolicy. Z kolei w Sankt Petersburgu, w klasztorze dedykowanym św. Antoniemu cudotwórcy franciszkanie prowadzą seminarium duchowne, w którym kształcą się liczni kandydaci do kapłaństwa z Rosji, Białorusi, Ukrainy i Kazachstanu. W Kałudze i Tule zakonnicy prowadzą aktywną pracę parafialną. Ślady franciszkańskiej obecności znaleźć też można w Kaliningradzie, na Ukrainie, Białorusi, w Uzbekistanie, Kałmucji i na Kaukazie⁸³.

2.2.3. Prowincja św. Maksymiliana Marii Kolbego z siedzibą w Gdańsku

Ekwador

Ekwador jest państwem interesującym pod względem turystycznym, posiada bogactwa naturalne, w tym duże zasoby ropy naftowej. Niemniej problemem społecznym jest znaczne ubóstwo mieszkańców kraju (80% populacji, w tym 20% ludności żyje w nędzy). Rządy są niestabilne, w ciągu 10 lat zmieniały się aż 11-krotnie. Prowincja św. Maksymiliana Marii Kolbego misje w Ekwadorze rozpoczęła w roku 1995, w mieście Santo Domingo de los Colorados. Przybył tu wówczas o. Mirosław Karczewski. Jest on obecnie przełożonym domu zakonnego. Ekwador cierpi na brak kapłanów. Biskup diecezji, do której przybył franciszkanin, posiadał zaledwie 18 kapłanów dla 300 tys. wiernych. We wrześniu 1995 r. franciszkanie rozpoczęli budowę kościoła w Santo Domingo, w styczniu następnego roku przystąpili do budowy klasztoru. Dzięki wsparciu wielu ludzi dobrej woli, w tym także franciszkanów z kustodii kanadyjskiej, prace postępowały w szybkim tempie. Dnia 30 listopada 2003 r. generał zakonu o. Joachim Giermek, w obecności prowincjała o. Jerzego Norela, kustosa z Kanady o. Wacława Sokołowskiego oraz biskupa Wilsona Moncayo Jalila (z Santo Domingo), dokonał poświęcenia klasztoru. Otwarto też centrum medyczne dla ubogich oraz stołówkę dla dzieci⁸⁴.

Drugim miejscem obecności franciszkanów gdańskich jest rejon Shushufindi w Amazonii, przy parafii św. Franciszka z Asyżu; zakonnicy przybyli tu 1 sierpnia 1999 r. Jest to placówka typowo misyjna. Misjonarze mają pod opieką około 10 stacji i kaplic dojazdowych, niektóre w trudno dostępnych miejscach. Przełożonym misji jest o. Michał Paga. Kolejnym miejscem pracy franciszkanów jest Tulcan-Carchi. Budynek konwentu został wybudowany przez kapucynów przed 65 laty w stylu kolonialnym. W roku 1998 kapucyni opuścili misję, a budynek przekazali biskupowi. Ordynariusz diecezji Tulcan zaprosił franciszkanów z polskiej Prowincji św. Maksymiliana Marii Kolbego do pracy misyjnej, przekazując im

metropolita moskiewski abp T. Kondrusiewicz. Misjonarz został pochowany na cmentarzu w Niepokalanowie. Por. www.franciszkanie.pl, dn. 14.07.2009 r., w 5. rocznicę śmierci.

⁸² W. Nadworny, *Franciszkanie w Rosji*, W Nurcie Franciszkańskim 5(1996), s. 135-142.

⁸³ www.franciszkanie.pl, dn. 16.07.2009 r.

⁸⁴ *Album Generale OFMConv*, Roma 2000, s. 143; L. Marini, *Ecuador "Parti per L'Ecuador"*, Il missionario francescano 2009 nr 1, s. 28-29.

pokapucyński klasztor i przyległy doń kościół. Dwuskrzydłowy budynek wymagał poważnego remontu. Pracę w rektorskim kościele pw. św. Franciszka franciszkanie gdańscy podjęli 23 lipca 1999 r. Klasztor erygowano kanonicznie 29 listopada 2003 r. Przy klasztorze istnieje postulat, do którego przyjmowani są kandydaci do zakonu. Delegatem prowincjała na Ekwador jest o. Eugeniusz Wetta⁸⁵.

Litwa

Franciszkanie z prowincji św. Maksymiliana podjęli pracę duszpasterską w Wilnie, w kościele pw. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny na Piaskach. Kościół ten jest znakiem czasów, w których Litwa była jeszcze nieschrystianizowana. Od XIV w. jest też znakiem obecności franciszkanów na Litwie. Po okresie zaborów został odzyskany przez zakon. Po wybuchu II wojny światowej klasztor w Wilnie przynależał do prowincji warszawskiej, ówczesny prowincjał o. Maurycy Madzurek mianował na rektora franciszkańskiego kościoła w Wilnie o. Kamila Welymańskiego. W czasach stalinowskiego terroru i prześladowania Kościoła o. K. Welymański dla wielu ludzi był oparciem moralnym i duchowym. Prowadził działalność patriotyczno-wychowawczą wśród młodzieży wileńskiej. Szczególną opieką otaczał ministrantów, był opiekunem duchowym dziewcząt z „Sodalicii Mariańskiej”. Działalność ta nie uszła uwagi radzieckich organów bezpieczeństwa. O. K. Welymański był obserwowany i inwigilowany. Przez 3 lata gromadzono „obciążające” go materiały operacyjne. Dnia 24 lutego 1949 r. zamknięto kościół i aresztowano o. K. Welymańskiego. Po kilkutygodniowych przesłuchaniach 25 maja 1949 r. minister bezpieczeństwa Litewskiej Republiki Radzieckiej skazał go na 25 lat tzw. pobytu w wychowawczym obozie pracy. Wyrok uzasadniono „aktywną działalnością antyradziecką i nacjonalistyczną”. Franciszkanin przebywał również w obozach pracy na terenach Kazachstanu. Tułaczka zakonnika po radzieckich łagrach trwała 10 lat. Na podstawie amnestii w 1959 r. o. K. Welymański został zwolniony z więzienia. Powrócił na Litwę z zamiarem osiedlenia się w Wilnie, na co jednak nie otrzymał zezwolenia władz. Nie mogąc pełnić funkcji kapłańskich w Wilnie, wędrował z miejsca na miejsce, pracując jako duszpasterz w różnych parafiach⁸⁶. O. K. Welymański przez wiele lat zabiegał u władz państwowych i kościelnych o odzyskanie klasztoru i kościoła, najstarszej świątyni katolickiej w Wilnie (w 1949 r. świątynia została zamknięta przez władze radzieckie, przez 50 lat w kościele mieściło się archiwum NKWD, budynek stopniowo popadał w coraz większą ruinę). Ostatecznie 15 maja 1998 r. część obiektów franciszkańskich, zrujnowana i zdewastowana, powróciła do prawowitych właścicieli; klasztor pozostał w rękach miejscowej grupy „ludzi wpływowych” (mimo pozytywnego dla franciszkanów wyroku)⁸⁷.

Innym miejscem obecności franciszkanów były Miedniki (Medininkai). Słynna wileńska Ostra Brama była kiedyś Bramą Miednicką, ponieważ od niej zaczynał się trakt zamiejski wiodący do Miednik. W okresie największego rozkwitu miej-

⁸⁵ www.franciszkanie.pl, dn. 20.06.2009 r.

⁸⁶ O. Kamil Welymański ur. 23.01.1910 r., zm. 14.03.1999 r. (w Wilnie). Po zakończeniu działań wojennych nie skorzystał z możliwości wyjazdu do Polski w ramach repatriacji, chciał dzielić los Polaków, którzy pozostali w mieście: pozostał w Wilnie. Archiwum Franciszkanów w Warszawie, sygn. I.XII.1, *Protokół zdawczo-odbiorczy z dn. 5.12.1934 r.*; O. Marek Halambiec OFMConv/www.franciszkanie.pl; Autor artykułu o. Zdzisław Gogola będąc w Wilnie w 1987 roku, widział kościół i jego stan techniczny.

⁸⁷ www.franciszkanie.pl, dn. 20.06.2009 r.

scowości Miedniki, zwane Królewskimi, były jednym z ochronnych grodów zamkniętych wejście do stolicy od wschodu na szlaku prowadzącym do Mińska, Smoleńska i Moskwy. Obecnie Miedniki są niewielkim przygranicznym miasteczkiem położonym na wschodzie rejonu wileńskiego (28 km od Wilna).

Najdłużej, bo przez kilkanaście lat, w Miednikach pracował o. K. Welymański, gdzie był proboszczem. Jak już wspomniano, wciąż zabiegał o powrót kościoła w Wilnie do zakonu. Gdy 2 stycznia 1990 r. został zrehabilitowany i odzyskał prawa obywatelskie, przystąpił do jeszcze intensywniejszych działań w tym kierunku. Po odzyskaniu przez Litwę niepodległości (11 marca 1990 r.) doczekał się przybycia na Litwę młodych franciszkanów z prowincji gdańskiej. Powierzył im obowiązki duszpasterskie w Miednikach, a sam przeniósł się do Wilna. Duszpasterstwo w Miednikach objął o. Sławomir Skwarczek. Generał zakonu uprawomocnił pobyt franciszkanów, erygując – pismem z dnia 7 czerwca 1994 r. – klasztor pw. św. Kazimierza Królewicza⁸⁸.

Na zaproszenie biskupa Jana we wrześniu 2005 r. franciszkanie gdańscy przybyli do Kłajpedy do posługi w parafii pw. św. Józefa Robotnika. Nowo powstała dzielnica miasta św. Brunona z Kwerfurtu (7 stycznia 2007 r.) z życzliwością przyjęła pracę franciszkanów.⁸⁹

3. Misje Braci Mniejszych Kapucynów

3.1. Prowincja św. Józefa Oblubieńca Najświętszej Maryi Panny z siedzibą w Krakowie

Po zakończeniu I wojny światowej w miejsce dawnych prowincji zakonnych z lat zaborów ustanowiono w 1921 r. dwie jednostki administracyjne kapucynów w Polsce, tj. komisariat warszawski i komisariat krakowski. Trzeba tu nadmienić, że kapucyni udzielali się w pracach misyjnych także w okresie zaborów; były to jednak przedsięwzięcia jednostkowe⁹⁰. Dopiero na początku XX w. kapucyni zaangażowali się w misje w szerszym zakresie. Wiązało się to z osobą o. Honorata Jedlińskiego, który udał się do Brazylii, gdzie pracował w latach 1901-1906 w stanie Rio Grande de Sul⁹¹. W latach dwudziestych wyjechali do Stanów Zjednoczonych: o. Bruno Moskal i o. Czesław Szuber, którzy pracowali wśród Polonii jako kaznodzieje.

⁸⁸ Archiwum Kurii Prowincjalnej w Gdańsku, *Teka Miedniki*; www.franciszkanie.pl, dn. 20.06.2009 r.

⁸⁹ *Relacja prowincjała o. Adama Kalinowskiego, Gdańsk 10.04.2009 r.*

⁹⁰ Zakon Braci Mniejszych Kapucynów rozpoczął swoją działalność w Polsce w 1681 r. Samodzielność (od prowincji czeskiej) uzyskał w 1761 r. Znanym kapucyńskim misjonarzem na Syberii był o. Elizeusz z Uściługa, który pracował wśród polskich zesłańców i tubylczych plemion pogańskich. Drugim misjonarzem okresu niewoli narodowej był o. Marcin Podgórski, kapelan marynarzy na Morzu Czarnym (1838). Za działalność duszpasterską spotkały go prześladowania rządu carskiego; został zesłany do prawosławnego monasteru w Tomnikawie, w guberni tambowskiej. Po niedługim czasie przeniesiono go do Laponii (rosyjskiej), tam też najprawdopodobniej zmarł. Innym zasłużonym misjonarzem był o. Florian Topolski z Podola. Po kasacie klasztorów na Wołyniu wyemigrował do Francji, skąd udał się na misje do Chin. Wrócił do Francji po 10 latach pracy. Zmarł w Lyonie w opinii świętości (1844). Z kolei apostołami Indii byli: o. Kamil Studziński i o. Emanuel Słowik. Archiwum Krakowskiej Prowincji Kapucynów w Krakowie (APKK), sygn. APZ 79-VI-1; M. Michalek, *Misje oo. Kapucynów Polaków*, 1964 (rkps); J. L. Gadacz, *Wstęp, w: Słownik polskich kapucynów*, t. 1, Wrocław 1985; G. Bartoszewski, *Początki zakonu kapucynów na ziemiach polskich 1681-1810*, *Chrześcijańskie w świecie* 1983 nr 9, s. 25-38; M. Chmielewska, *Relacje kapucynów z rodziną królewską Jana Sobieskiego*, *Studia Franciszkańskie* 18(2008) nr 18, s. 309-316.

⁹¹ J. Marecki, *Dzieje Zakonu Kapucynów...*, s. 337, 482; E. Picucci, *Un secolo tra gli indios dell'Amazzonia*, *L'Espresso* Romano 2009 nr 173 (30.07.2009), s. 6.

Estonia

W okresie międzywojennym do pracy misyjnej w Estonii, prowadzonej przez prowincję bawarską, włączył się komisariat krakowski. W Estonii istniały 4 parafie: w Tallinie, Narwie, Tartu (Dorpacie), Aldze. Zorganizowano je jeszcze w okresie rządów carskich. Parafie te liczyły łącznie około 1,6 tys. osób, w większości Polaków. W roku 1931 wyjechał do Estonii o. Tadeusz Kraus, który osiadł w Narwa. Jego działalność duszpasterska nie ograniczała się jednak tylko do Narwi, ale obejmowała swym zasięgiem wszystkich Polaków zamieszkujących Estonię, także poza wymienionymi wyżej ośrodkami (łącznie ok. 2 tys. osób), oraz katolicką ludność miejscową. Warunki pracy były trudne: surowy klimat, duże odległości, trudności komunikacyjne⁹². Kazania głosił w językach: estońskim, rosyjskim, niemieckim i polskim. Na terenie Estonii do wybuchu II wojny światowej pracowało 16 kapłanów, w tym 6 kapucynów z Polski. Praca misjonarzy uległa znacznemu ograniczeniu od roku 1940, po wkroczeniu do Estonii Armii Czerwonej. Duchowni katoliccy zaczęli opuszczać kraj. Od roku 1945 – przez 2 lata – o. T. Kraus był jedynym kapłanem katolickim w całej Estonii. Powrócił do Polski po 33 latach pracy, w roku 1964. W Polsce, z racji znajomości języków, podjął się pracy tłumacza⁹³. Podobny przebieg pracy był udziałem o. Lucjana Ruszały, pochodzącego również z komisariatu krakowskiego. Do Estonii wyjechał w listopadzie 1933 r. Władze kościelne ustanowiły go proboszczem najpierw w Tartu, a od 1935 r. w Pieczorach (est. Petseri). Poza pracą duszpasterską umacniał świadomość narodową zamieszkujących tam Polaków. Wyczerpany i wyniszczony zmarł w szpitalu w Tallinie 30 stycznia 1945 r., miał zaledwie 37 lat⁹⁴.

Syria

Kolejnym misjonarzem z komisariatu krakowskiego był o. Peregryn Malinowski. Ten wyjechał do Syrii i Libanu w roku 1937, zasilił misję kapucynów prowincji lyońskiej. Przez pierwszy rok pobytu pracował w Bejrucie, gdzie uczył języka arabskiego i francuskiego⁹⁵. W roku 1939 wyznaczono mu pracę duszpasterską w kościele św. Ludwika, był wikariuszem parafii. Prowadził katechizację oraz uczył w szkole misyjnej języka francuskiego. Był spowiednikiem w żeńskich domach zakonnych. Przez pewien czas pełnił obowiązki duszpasterskie wśród Syryjczyków i Libańczyków w Syrii⁹⁶.

Wołyń

⁹² APKK, sygn. APZ 78-IX-2, *Materiały biograficzne. Misje OO. Kapucynów w Estonii*; R. Fyda, *Polonia w Estonii, Nasza Przeszłość* R. 1994, nr 81, s. 242; W. Michałowski, *Kapucyni w Estonii w latach 1931-1964*, Kraków 2000.

⁹³ APKK, sygn. APZ 87-II-1/2, *Wspomnienia misjonarza z Estonii*; J. Czerniakiewicz, *Repatriacja ludności polskiej z ZSRR 1944-1948*, Warszawa 1987, s. 111, 132; Tenże, *Repatriacje z ZSRR w latach 1944-1956, Sprawy Międzynarodowe* 44(1991)4, s. 104.

⁹⁴ J. Siedlecki, *Losy Polaków w ZSRR w latach 1939-1986*, Londyn 1987, s. 235; T. Kraus, *Z niwy misyjnej w Estonii, Wzlot Seraficki* 1936 nr 3, s. 14-16; Tenże, *Pamiętajmy o m misjach. Listy naszych OO. Misjonarzy z Estonii. Narva 1936, Pokój i Dobro* 1937 nr 5, s. 56; nr 6, s. 68.

⁹⁵ P. Malinowski, *Mój pierwszy rok misyjny*, *Wiadomości z Prowincji Krakowskiej Kapucynów* 1939 nr 1, s. 13; nr 2, s. 35-39.

⁹⁶ APKK, sygn. APZ 107-I-8, P. Malinowski, *Z dziejów duszpasterstwa polskiego w Libanie. Fragmenty Wspomnień*, Gdańsk 1975 (mps); sygn. APZ 107-IX-1, J. M. Cygan, *Malinowski Antoni Paweł, w zakonie Peregryn (1913-1988)*.

W roku 1940 na własną prośbę udał się na Wołyń o. Serafin Kaszuba. Święcenia kapłańskie otrzymał w 1933 r. Ukończył studia na Wydziale Filozoficznym UJ w Krakowie z tytułem magistra filozofii. Wybuch II wojny światowej zastał go we Lwowie. Na terenie Wołynia, pozbawionym kapłanów, podjął się pracy duszpasterskiej w bardzo trudnych warunkach i niebezpiecznej sytuacji wojennej. W 1958 r. władze miasta Równego zabroniły mu pełnić posługę kapłańską. O. S. Kaszuba podjął wówczas ukrytą – w pojęciu władz nielegalną – pracę misyjną. Groziło za to więzienie, a nawet śmierć. Świadom niebezpieczeństwa o. S. Kaszuba odwiedzał wiernych, głosił kazania, udzielał sakramentów. Tropiony przez milicję, szkalowany w prasie, pozbawiony stałego miejsca zameldowania. Nieustannie śledzony jesienią w roku 1963 udał się do Kazachstanu, gdzie stał się również wędrownym duszpasterzem rozproszonych na rozległych terenach katolików. W swoich wędrówkach misyjnych przeszedł Ukrainę, Kazachstan i Syberię⁹⁷. Aresztowany, skazany na wygnanie, następnie zamknięty w zakładzie odosobnienia, skąd uciekł – przez 19 lat pełnił służbę Bożą. Zmarł we Lwowie 20 września 1977 r. Misjonarza pochowano na cmentarzu Janowskim⁹⁸. Podobnego losu doświadczyli dwaj inni misjonarze kapucyńscy, którzy pracowali na terenach ZSRR: o. Hilary Wilk i o. Albin Janocha, ci jednak powrócili do kraju⁹⁹.

Gwatemala

52

Szczególne ożywienie prac misyjnych polskich kapucynów nastąpiło w ostatnich dziesiątkach lat XX w. W 1972 r. podjęto misję w Gwatemali.

Misja w Gwatemali powstała 5 listopada 1956 r. jako misja hiszpańska. Parafia Quezaltepenque (diecezja Zapaca), w której zaczęli pracować polscy kapucyni, rozległa była na 4 tys. km² i obejmowała około 30 tys. ludzi. Na obszarze tym znajdują się rozproszone i liczne wioski. W roku 1973 przybyli na misję polscy kapucyni: o. Damian Deleka, o. Stanisław Cichoń, o. Franciszek Konopka, o. Aleksander Smerecki, o. Jan Bartnowski, o. Ryszard Modelski i o. Franciszek Pietruch¹⁰⁰. Poruszanie się po trudnym terenie wiąże się z wieloma problemami, gdyż nie wszędzie można dostać się samochodem. W takich wypadkach drogę należy przebyć konno, najczęściej na mule, czasami pieszo. W listach misjonarzy znajdujemy wiele razy wzmianki o takim właśnie podróżowaniu po Gwatemali. Duszpasterstwo jest zatem wędrowne. W związku z tym do miary dużego problemu urasta sprawa katechizacji w misji gwatemalskiej. Trudno jest nią objąć wszystkie wioski, w niektórych z nich nie widziano od wielu lat kapłana. O takim przypadku wspomina w liście m.in. o. R. Modelski. Wioska Waleriano, należąca do parafii Quezaltepeque, odległa jest o 40 km od siedziby misji (blisko granicy z Salvadorem). O. R. Modelski był pierwszym kapłanem, który tam

⁹⁷ A. Janocha, *O. Serafin Alojzy Kaszuba z Zakonu OO. Kapucynów 1910-1977. Misjonarz Wołynia, Syberii i Kazachstanu*, Kraków 1981; B. Kordek, *Działalność duszpasterska o. Serafina Kaszuby na Wołyniu w latach 1945-1958*, Kraków 1977; S. Pyza, *Życie heroiczne i myśl ojca Serafina Kaszuby, Wołanie z Wołynia, Biały Dunajec-Ostróg 2005*; O. Serafin Alojzy Kaszuba, *Zapiski z Kazachstanu, Wołanie z Wołynia, Biały Dunajec-Ostróg 2006*.

⁹⁸ H. Warachim, *O. Serafin Kaszuba Apostoł Kościoła Milczenia*, Kraków 1993, s. 10-25; *Sługa Boży o. Serafin Kaszuba. Materiały z sympozjum poświęconego życiu i działalności Sługi Bożego o. Serafina Kaszuby, kapucyna. WSD Kraków, 5 III 1994*, red. J. Marecki, Kraków 1994.

⁹⁹ O. Hilary Wilk, *Kapucyni i Misje 1999* nr 10, s. 8; APKK, sygn. APZ 132-IX-2, *Kalendarz za rok 2002 z biogramem o. Hilarego Wilka*, k. 13v; H. Wilk, *Ty nie zginiesz*, Lublin 2001; A. Janocha, *Pod opieką Matki Bożej. Wspomnienia Sybiraka 1939-1956*, Polskie Tow. Ludoznawcze, Wrocław 1993.

¹⁰⁰ R. Modelski, *Wędrówki misyjne wśród wulkanów Gwatemali*, Gwatemala-Rzym 1981, s. 12; J. Mizera, *Kapucyni w Gwatemali*, *Echo Misyjne* 1974 nr 10, s. 50-54.

dotarł i zorganizował katechezy dla jej mieszkańców¹⁰¹. Innym problemem była i jest katechizacja dzieci, gdyż według o. R. Modelskiego: „Poziom wiedzy religijnej wynoszonej z domów jest zerowy”¹⁰². Problemem jest nauczanie dużych grup dzieci w różnym wieku. Z braku dostatecznej liczby księży katechizacja odbywa się wyłącznie w kościołach i punktach katechetycznych, a nie w szkołach¹⁰³. Obok problemów katechetycznych istnieje kwestia małżeństw. Duży procent mieszkańców z terenu misji żyje w związkach niesakramentalnych, bywa też, że małżeństwa zawierają dzieci; o małżeństwie decydują zwykle rodzice¹⁰⁴. Duże trudności w pracy misyjnej sprawiają wciąż żywe kultury pogańskie, powstałe na bazie starych religii indiańskich w wyniku swoistej „akomodacji” z chrześcijaństwem. Jednym z nich jest kult Conquistadora, który wywodzi się z XVI w. i wiąże z podbojem Indian przez Hiszpanów. Innym kultem, np. w San Andreas, jest kult bożka przypominającego św. Judę. Szerzenie prawdziwej wiary nie ułatwia też działalność Mormonów w Gwatemali i sekty „Amigos de Dios”, które bardzo często przyciągają nieświadomy religijnie, prosty lud. Kolejną przeszkodą jest wiara w czary i zabobon. Szczególnie ludność indiańska bardziej ufa czarownikom i szamanom niż lekarzom czy misjonarzom¹⁰⁵.

W roku 1994 do Gwatemali przybył br. Robert Wieczorek i rozpoczął pracę w Bocaranga, dołączając do innych misjonarzy z wielu krajów Europy i kontynentu amerykańskiego. Misjonarze pracują w dwóch ośrodkach: w centrum misji i w tzw. brus, tj. w okolicznych wioskach. Językiem urzędowym jest język francuski, natomiast dla porozumienia się z tubylcami misjonarze z różnych narodów (Francuzi, Włosi, Kanadyjczycy, Niemcy i Amerykanie) muszą też poznać język *sango*. W dość szybkim czasie uświadomiono sobie, że teren nie jest bezpieczny. W napadzie rabunkowym zginął br. Robert Gucwa (15 lutego 1994 r.)¹⁰⁶.

Duszpasterstwo w Bocaranga przejęli polscy kapucyni w roku 1986. Kapucyni budzili zdziwienie miejscowej ludności, której obce były i niezrozumiałe dla tego kręgu kulturowego i tradycyjnej struktury plemiennej surowe wymagania życia konsekrowanego (wcześniej ewangelizację tych terenów prowadził Kościół baptystów). Praca misjonarska nie przynosiła efektów w postaci nowych powołań i rozwoju seminarium. Natomiast jednym z pozytywnych skutków działalności kapucynów była praktyka tzw. pasażu, tj. przechodzenia do Kościoła katolickiego. Częstym motywem przejścia było łączenie rodzin w jednej wierze i w jednym Kościele.

Republika Centralnej Afryki

Od roku 1985 kapucyni pracują w Republice Centralnej Afryki (RCA)¹⁰⁷, gdzie pierwszym polskim misjonarzem kapucynem był o. R. Modelski, oraz w Czadzie. Najlepiej udokumentowane są misje kapucyńskie w Afryce w Republice Centralnej Afryki¹⁰⁸. Misjonarze pracują w szkołach formacyjnych dla przyszłych katechistów

¹⁰¹ Międzynarodowy Biuletyn Informacyjny Kapucynów 1974 nr 20, s. 4-5; R. Modelski, *Były miejsca, gdzie stawiałem kroki jako pierwszy ksiądz*, w: Tenże, *Wędrowki misyjne...*, s. 100.

¹⁰² R. Modelski, *Katechizacja*, w: Tenże, *Wędrowki misyjne...*, s. 103.

¹⁰³ A. Smerecki, *Przygotowanie do Pierwszej Komunii Świętej*, w: R. Modelski, *Wędrowki misyjne...*, s. 81.

¹⁰⁴ R. Modelski, *Katechizacja*, w: Tamże, s. 105.

¹⁰⁵ R. Modelski, *Wiara w czary i wróżby*, w: Tamże, s. 134.

¹⁰⁶ R. Wieczorek, *Listy z serca Afryki*, Kraków 2002, s. 19, 21, 40.

¹⁰⁷ Wcześniej istniała tam misja kapucynów francuskich. Tamże, s. 12.

¹⁰⁸ Republika Centralna Afryki ma dość burzliwą historię. Początkowo RCA należała do sultanatu Bagirmi, następnie stała się kolonią francuską. Niepodległość RCA uzyskała w roku 1960. Pomimo uzyskania niepodległości kraj ten należy do grupy najbardziej niestabilnych politycznie i nierozwiniętych gospodarczo państw Czarnego Lądu.

(osoby świeckie odpowiedzialne za wspólnoty w miejscach, gdzie misjonarz nie przebywa na stałe), seminariach dla przyszłych kapłanów i kandydatów do kapłaństwa. Pomagają ludziom chorym. Działają na polu oświaty i wychowania młodzieży. Mają swój wkład w przygotowywaniu materiałów duszpasterskich w językach krajów misyjnych.

Turcja

Kapucyni polscy komisariatu krakowskiego stworzyli m.in. młodą wspólnotę przy parafii św. Antoniego w Izmirze, w Turcji. Kapucyńska misja rozpoczęła się już sto lat wcześniej, opiekowali się nią zakonnicy z różnych europejskich prowincji. Pośród ogromnej miejskiej aglomeracji kapucyni pełnią funkcję „oazy”. Misjonarze polscy intensywnie uczą się języka i kultury tureckiej, aby możliwie jak najgłębiej wniknąć w środowisko. Bracia w Turcji nie noszą habitów ani nie głoszą kazań. O apostołstwie decyduje ich obecność i chrześcijańskie świadectwo życia. Istotą misji jest uzyskanie aprobaty społeczeństwa tureckiego, co nie jest łatwe. Bracia czują się potrzebni, widzą pierwsze efekty swej obecności w postaci życzliwych reakcji i przychylności miejscowej ludności. Dziś, jako jedna z nielicznych, kustodia turecka ma powołania zakonne. Obecnie znajduje się tam 15 braci, poza Europejczykami (8 Włochów, 2 Polaków, 1 Francuz) jest też Hindus i 3 Turków¹⁰⁹.

Kapucyni zaczęli też spieszyć z pomocą duszpasterską różnym prowincjom zakonu w Europie (Austria, Białoruś, Czechy, Francja, Szwecja, Ukraina, Włochy) i poza nią (praca wśród Polonii, zwłaszcza w USA). Kapucyni mają również misje w Rosji i Libanie. W XX w. powstały kolejne misje kapucyńskie: w Gabonie i Turcji, a także w Bułgarii¹¹⁰.

3.2. Prowincja św. Wojciecha i św. Stanisława Kapucynów z siedzibą w Warszawie

Kapucyni warszawscy prowadzą działalność duszpasterską i misyjną w krajach: Łotwa, Szwecja, Białoruś, Gabon, Australia.

Łotwa

Historia obecności zakonu w tym kraju sięga czasów sprzed II wojny światowej, kiedy pracowali tam zakonnicy z Niemiec¹¹¹. Kapucyni warszawscy prowadzą duszpasterstwo parafialne w Rydze i budują w Olaine, niedaleko stolicy kraju, kościół oraz klasztor. Miejscowość ta powstała w okresie, gdy Łotwa znajdowała się w granicach ZSRR i dotąd nie posiadała świątyni. Katolicy łotewscy należą do religijnej mniejszości, dominuje protestantyzm, a właściwie społeczeństwo miej-

W roku 2000 proklamowano republikę. *Kapucyni i misje*, Biuletyn Misyjny Krakowskiej Prowincji Zakonu Braci Mniejszych Kapucynów 2000-2003 nr 1-3, s. 15.

¹⁰⁹Relacja o. Gracjana Majki, Kraków 21.04.2009 r.

¹¹⁰Tamże.

¹¹¹Misję zaszczerpienia zakonu na Łotwie podjęła w 1927 r. Prowincja Bawarska Kapucynów. Pierwszy klasztor został założony dwa lata później w Skaistkalne. W 1938 r. został utworzony Komisariat Generalny Kapucynów na Łotwie. Po zaborze Łotwy przez ZSRR zamknięte zostały wszystkie klasztory w kraju. W 1949 r. aresztowano 4 zakonników i skazano na 10 lat łagrów. Innych zesłano. Ci, którzy uniknęli represji, z konieczności przeszli do duszpasterstwa parafialnego. Odrodzenie życia kapucyńskiego na Łotwie stało się możliwe dopiero w wyniku przemian politycznych po 1991 r. Od 1997 r. bracia z klasztorów łotewskich zostali włączeni do prowincji warszawskiej. Źródło: www.misje.ofmcap.pl, dn. 20.07.2009 r.

scowe w znacznej mierze jest ateistyczne bądź przynależy do różnego rodzaju sekt, a nawet widoczny jest nawrót do pierwotnych kultów pogańskich. Kapucyni na Łotwie angażują się również w duszpasterstwo szpitalnym i katechetycznym. Związani są ze Szkołą Polską w Rydze. W wyniku przemian politycznych po 1991 r. stało się możliwe odrodzenie życia kapucyńskiego na Łotwie. Bracia kapucyni z klasztorów łotewskich zostali włączeni do prowincji warszawskiej¹¹².

Szwecja

Na prośbę generała zakonu, o. Flavia Carrary, kapucyni warszawscy podjęli się w roku 1985 przyjęcia misji w Szwecji. Pierwsza grupa misjonarzy przybyła do Sztokholmu 8 października 1986 r. Zakonnicy zamieszkali przy stołecznej katedrze. Od roku 1987 kapucyni posługiwali w różnych parafiach celem bliższego poznania kraju i ludzi. Pierwszą formalnie erygowaną placówką był klasztor w Lidköping, przeniesiony później do Skövde. W 1994 r. został założony kolejny dom – w Sztokholmie-Nacka. Od roku 2000 istnieje trzecia placówka misyjna w Angered koło Goeteborga, przejęta od zgromadzenia pasjonistów. Przy każdym z tych klasztorów prowadzone jest duszpasterstwo parafialne. Bardzo mała liczba katolików, pochodzących głównie z emigracji (Polacy, Łatynosi), oraz zeświecczenie społeczeństwa stanowią duże wyzwanie dla kapucynów¹¹³.

Białoruś

Kapucyni warszawscy przybyli na Białoruś (ponownie) w 1938 r., zamieszkali wówczas przy kościele w Przełomie. W wyniku II wojny światowej i zmiany granic Polski zostali zmuszeni do opuszczenia placówki i ewakuacji. Na miejscu jednak pozostali bracia Kryspin Czysek i Karol Szczepanek. Br. K. Czysek pracował na Białorusi do 1987 r., tj. do swojej śmierci. Klasztor w Przełomie został już wcześniej zlikwidowany, a w 1960 r. rozebrano zabudowania. Drugi z zakonników – br. K. Szczepanek – potajemnie ukończył studia teologiczne w cyklu skróconym i w 1986 r. przyjął w Polsce święcenia kapłańskie. Władze radzieckie zaakceptowały o. K. Szczepanka i udzieliły mu pozwolenia na sprawowanie czynności kapłańskich. Pracując w różnych miejscach, ostatecznie został proboszczem w Lipniskach. Działania duszpasterskie przyniosły pierwsze powołania do życia w zakonie. Byli to: Piotr Jasiewicz i Witold Żelwierto. Formację zakonną odbyli w tajemnicy. Studia teologiczne ukończyli w seminarium duchownym w Rydze. W latach 1988-1990, w czasie pewnej liberalizacji i politycznej „odwilży”, władze radzieckie pozwoliły Kościołowi katolickiemu na swobodniejszą działalność na Białorusi. W tym czasie udało się tam kilku kapucynów z prowincji warszawskiej. Niemniej regularna pomoc duszpasterska była możliwa dopiero po roku 1990. Przybyli wówczas na Białoruś zakonnicy: Jan Bońkowski, Krzysztof Groszyk, Tadeusz Kowalski i Klaudiusz Pryzmont. W późniejszym okresie dojechali kolejni misjonarze. Nuncjusz apostolski na Białorusi, abp Agostino Marchetto, 4 października 1995 r. poświęcił kościół w Dokszytach. Przy kościele powstał pierwszy, wy-

¹¹²www.misje.ofmcap.pl, dn. 20.07.2009 r.

¹¹³Prowincja warszawska kapucynów pw. św. Wojciecha i św. Stanisława w 2002 r. obchodziła 50-lecie swego istnienia; liczy ponad 300 zakonników i 15 klasztorów w Polsce oraz za granicą (we Włoszech, Szwecji, na Łotwie i Białorusi oraz w Gwatemali, Salwadorze, Kostaryce i Gabonie). W Polsce jest w obu prowincjach ok. 650 kapucynów, na świecie – blisko 11 tys. Źródło: www.misje.ofmcap.pl, dn. 10.04.2009 r.

budowany od podstaw, klasztor kapucyński. Przewidując umacnianie się zakonu w tym kraju i licząc na wzrost miejscowych powołań, prowincjał o. Kazimierz Synowczyk zwrócił się do generała zakonu o ustanowienie Wiceprowincji Białorusi. Stosowny dekret generała wszedł w życie 19 kwietnia 1997 r., pierwszym przełożonym nowej jednostki administracyjnej zakonu został, przebywający od 12 lat na Białorusi, o. Jan Fibek. Wiceprowincja otrzymała za patrona bł. Honorata Koźmińskiego. W 2000 r. drugim wiceprowincjałem został, pracujący dotychczas na Łotwie, o. Marek Pasiut. Trzy lata później kapituła wiceprowincjalna potwierdziła wybór o. M. Pasiuta na kolejną kadencję.

Kolejna placówka kapucyńska na Białorusi znajduje się w stutysięcznym mieście Mołodeczno. Przed II wojną światową były tam dwa kościoły, ale zostały zniszczone. Po pierestrojce został odbudowany jeden kościół w parafii św. Józefa. Druga parafia (św. Kazimierza) odrodziła się w 2003 r. i została powierzona opiece duszpasterskiej kapucynom wiceprowincji białoruskiej. W dzień Matki Bożej ostrobramskiej, 16 listopada 2005 r., kapucyni otrzymali pozwolenie na rozpoczęcie przygotowań pod budowę nowego kościoła. Będzie on poświęcony św. o. Pio. Zaangażowanie parafian jest znaczne, ale nie są w stanie własnymi środkami zbudować świątyni. Obecnie wierni modlą się w tymczasowej kaplicy. W niedziele na nabożeństwa przychodzi ponad 600 osób¹¹⁴.

56

Gabon

Od sierpnia 2000 r. zakonnicy pracują w Gabonie. Od arcybiskupa z Libreville otrzymali pierwszą parafię w wiosce Essassa, oddalonej o 24 km od stolicy. Parafia pw. św. Teresy od Dzieciątka Jezus została utworzona w 2004 r. poprzez wydzielenie terenu z parafii św. Michała w Libreville, prowadzonej przez spirytynów. Rok później przy kościele w Essassa powstał mały klasztor. Mieszka w nim 4 zakonników. Od Bożego Narodzenia 2002 r. kapucyni przejęli opiekę nad 2 kolejnymi parafiami w diecezji Libreville: parafią św. Tomasza w Ntoun (Saint-Thomas de Ntoun) i Matki Bożej Morza w Cocobeach (Notre-Dame de la Mer Nkoko-Bitsi). Od stycznia 2003 r. w domu parafialnym w Ntoun mieszka o. Jerzy Siedlecki, administrator obydwu parafii¹¹⁵.

Australia

Innym zamorskim terenem misyjnym kapucynów warszawskich, w okresie gdy istniały jeszcze komisariaty, była Australia. Pierwszymi misjonarzami, którzy tam osiedli, byli: o. Hieronim Myszkowski i br. Jukundus Komeras, zbiegli z Syberii. O. H. Myszkowski po wielu doświadczeniach dotarł do Australii w 1953 r. Opiekował się biednymi i poszkodowanymi przez los. Zmarł nagle 19 listopada 1958 r. w Brisbane¹¹⁶. Dwa lata wcześniej do Australii przybył br. J. Komeras (1951). Po przyjeździe o. H. Myszkowskiego pomagał mu w pracy duszpasterskiej i charytatywnej. Brat J. Komeras zmarł w Leichhardt dnia 23 lutego 1980 r.¹¹⁷.

¹¹⁴www.kapucyni-molodeczno.blogspot.com, dn. 4.05.2009 r.

¹¹⁵www.misje.oimcap.pl, dn. 4.05.2009 r.

¹¹⁶L. K. Gadacz, *Słownik polskich kapucynów*, Wrocław 1985, t. 2, s. 91-92.

¹¹⁷Tamże, s. 588.

Do Australii przyjechali również: o. Zygmunt Klimowicz i o. Kasjan Wolak (z komisariatu krakowskiego), obydwaj byli więźniami obozów pracy w Niemczech. W latach 1951-1964 o. Z. Klimowicz pracował wśród Polaków, m.in. w parafii Bowen Hills. Poza tym wyklądał w seminarium w Plumpton, zakładał szkoły polskie, udzielał się społecznie¹¹⁸. Szczególnie zasłużoną postacią był o. K. Wolak (współpracował z nim wspomniany wyżej br. J. Komeras). Od roku 1955 objął obowiązki proboszcza Bowen Hills w Brisbane. Pracował tam aż do śmierci. Stał się postacią znaną i szanowaną wśród Polonii. Zmarł w 1973 r.¹¹⁹. Wśród kapucynów, którzy poświęcili swe siły i życie rodakom w Australii, był jeszcze jeden zakonnik, br. Stanisław Dawidowicz. Pracował w Plumpton jako gospodarz i ogrodnik. Zmarł 8 września 1999 r.

Od początku XXI w. Australia stała się miejscem wyjazdowym kapucynów polskich, którzy w ramach „urlopów szabatowych” obejmują zastępstwa w parafiach, a przy okazji uczęszczają na kursy językowe, pogłębiają formację braterską, poznają tamtejsze realia.

4. Misje Braci Mniejszych

4.1. Prowincja Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Maryi Panny (Bernardyni) z siedzibą w Krakowie

Prowincja swoimi korzeniami sięga XV w. i łączy się z działalnością w Polsce św. Jana Kapistrana¹²⁰. W odrodzonej Polsce bernardyni rozprzestrzeniali się na terytorium byłych zaborów: rosyjskiego i pruskiego, aczkolwiek braki personalne nie pozwalały im wówczas objąć wszystkich opuszczonych w okresie niewoli narodowej klasztorów¹²¹.

Chiny i Syberia

Wraz z rozwojem zakonu w Polsce władze prowincji pomyślały o zorganizowaniu misji. Na początku XX w. bernardyni rozpoczęli działalność misyjną w Chinach i w Japonii. W 1924 r. Stolica Apostolska mianowała o. Gerarda Piotrowskiego administratorem apostolskim Południowej Syberii z rezydencją w Charbinie.

Mandżuria

Sześć lat później, w 1930 r., bernardyni przejęli od prowincji śląskiej św. Jędrzeja misję na Sachalinie Japońskim. Obydwie misje przerwał wybuch II wojny światowej, do ich wznowienia już nie doszło (Sachalin przyłączono do ZSRR)¹²².

¹¹⁸Tamże, s. 570-571.

¹¹⁹A. Derdziuk, *Bracia mniejsi kapucyni w Australii*, Studia Franciszkańskie 18(2008), s. 335; Z. Komosiński, *Działalność o. Kasjana Wolaka wśród Polonii australijskiej*, Studia Polonijne 5(1982), s. 191-206; S. Marut, *Św. Pamięci o. Kasjan Wolak – kapucyn, Duszpasterz Polski Zagranicą 1974 nr 2*.

¹²⁰A.K. Sitnik, *Obecność Zakonu Braci Mniejszych (Bernardynów) na terenach dzisiejszej Ukrainy (1460-1993)*, Studia Franciszkańskie 15(2005), s. 381-441; R. Prejs, *Bernardyni w Królestwie Polskim po kasacie 1864 r.*, w: *Pięćset pięćdziesiąt lat obecności oo. Bernardynów w Polsce...*, s. 427-511.

¹²¹J. Rusiecki, *Życie i działalność bernardynów na tle stosunków państwo-Kościół w Polsce w latach 1918-1939*, W Nurcie Franciszkańskim 11(2002), s. 147-163.

¹²²Wl. Czerniak, *Franciszkańska misja na Sachalinie 1911-1948*, Kalwaria Zebrzydowska 2003, s. 50-126; F. M. Rosiński, *Początki misji franciszkańskich na Sachalinie*, Studia Franciszkańskie 10(1999), s. 389-413.

Kongo

W roku 1971 prowincja podjęła działalność misyjną w Republice Zairu (obecnie Kongo). Na apel pracujących tam franciszkanów belgijskich zgłosiło się do pracy misyjnej 4 ojców z Prowincji Niepokalanego Poczęcia NMP: Walerian Chromy, Pacyfik Czachor, Wincenty Guzek i Józef Kot. Do Zairu wyjechali w 1972 r., gdzie pracowali wraz z franciszkanami belgijskimi, także po powstaniu prowincji afrykańskiej św. Benedykta, na terenie której się znajdowali. Potem wyjechali jeszcze: o. Jan Filuś, o. Jacek Janas, o. Jarosław Kania, o. Teodozjusz Knapczyk, o. Andrzej Komperda, o. Maurycy Oramus, o. Edward Pawul, o. Stanisław Smosna, o. Remigiusz Wawro i o. Seweryn Zych. Niektórzy po kilku lub kilkunastu latach wrócili do Polski, inni podjęli pracę duszpasterską w Belgii i Holandii¹²³.

Obecnie 6 bernardynów pracuje w kilku miejscach Demokratycznej Republiki Konga, tj. w Bukama, Kabondo-Dianda, Kamina, Kinkondja i Masangu¹²⁴.

Libia i Zimbabwe

Bernardyni pracowali też w Libii – od lat 70-tych XX w. – w Trypolisie i Benghazi; obecnie pozostał tam tylko 1 misjonarz. Od 1994 r. posługę misyjną w Zimbabwe podjęli ojcowie: Oskar Goździk i Tomasz Białowas; w 1996 r. przybyli tam kolejni misjonarze: o. Oswald Jasielski, o. Lesław Zachura i o. Marcelli Gęśła.

Argentyna

Obecność bernardynów Prowincji Niepokalanego Poczęcia NMP w Argentynie datuje się od 1961 r., kiedy to o. Lucjan Łuszczki został mianowany rektorem Polskiej Misji Katolickiej w tym kraju. Obecnie pracuje tam siedmiu zakonników. Od 1982 r. ojcowie są kapelanami w domu spokojnej starości. Sprawują także opiekę duchową nad pacjentami miejscowego szpitala oraz mieszkańcami ośrodków polskich położonych na terenie Buenos Aires. W 2001 r. ich opiece została powierzona parafia w Villa Bosch. Na terenie Argentyny bernardyni posiadają także klasztor usytuowany w Martin Coronado oraz kolejną parafię – w Libertad, którą objęli 21 czerwca 2007 r.¹²⁵. Ta ostatnia placówka duszpasterska położona jest w pobliżu wodospadów Iguazu, w prowincji Misiones. Za objęciem tej placówki przemawiała zarówno potrzeba wsparcia Kościoła lokalnego, jak i chęć pomocy Polakom mieszkającym w miejscowości Wanda.

Ukraina

Córką Prowincji Niepokalanego Poczęcia NMP jest Prowincja św. Michała Archanioła na Ukrainie, posługuje w niej kilku ojców z macierzystej prowincji. Szerzeniu misyjnych ideałów służy m.in. Ośrodek Powołaniowy w Kalwarii Zebrzydowskiej oraz Dział Misyjny w Muzeum Prowincji w Leżajsku. W obydwu miejscach zgromadzono kilkaset eksponatów przywiezionych przez misjonarzy.

¹²³Zarys dziejów Prowincji Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Maryi Panny w Polsce, w: Schematyzm Prowincji Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Maryi Panny oo. Bernardynów, Kraków 1997, s. 37-39; J. Rusiecki, *Życie i działalność bernardynów w latach okupacji i Polski Ludowej 1939-1952*, W Nurcie Franciszkańskim 12(2003), s. 155-180.

¹²⁴F. Piwosz, *Bernardynska misja w Kongo*, w: *Pięćset pięćdziesiąt lat obecności oo. Bernardynów w Polsce...*, s. 395-401.

¹²⁵V. Brocanelli, *Franciszkanie bez granic. Misje Braci Mniejszych w świecie*, Strasbourg 2009, s. IV-V.

W ostatnich latach zakonnicy bernardyńscy zainicjowali prowadzenie duszpasterstwa w 4 miejscach w Niemczech, w 3 miejscowościach w Belgii, w 7 miejscowościach we Włoszech, w 2 miejscach w USA oraz po 1 miejscu w Izraelu, Słowacji, Anglii, Irlandii oraz Ziemi Świętej¹²⁶.

4.2. Prowincja Matki Bożej Anielskiej (Reformaci) z siedzibą w Krakowie

Swymi początkami prowincja sięga roku 1639. Prowincja prowadziła i prowadzi misje w różnych miejscach na świecie: w Brazylii, na Sachalinie, w Konstantynopolu, Ziemi Świętej, Afryce i Australii.

Brazylia

Na rzecz misji w Brazylii działał jej dawny zakonnik, o. Daniel Kromer (†1999), „wypożyczony” – jak sam się określał w korespondencji – do Prowincji Niepokalanego Poczęcia NMP. Zastąpił jako duszpasterz trędowatych, pracując w 3 leprozoriach: św. Teresy we Florianopolis, w stanie Santa Catarina (1950-1954), św. Rocha w Kurytybie (1966-1968) oraz św. Józefa w Itaboraí, w pobliżu Rio de Janeiro (1977-1985). Każda z tych kolonii liczyła od 400 do 700 trędowatych i około 300 osób pochodzących z ich rodzin. O. D. Kromer zorganizował dla nich szkoły zawodowe i specjalistyczne przychodnie lekarskie¹²⁷.

Sachalin

W okresie międzywojennym, w roku 1924 polskie poselstwo przy Stolicy Apostolskiej zwróciło się do Prowincji Matki Bożej Anielskiej, aby wysłała na Sachalin jednego kapłana dla duchowej posługi wśród zamieszkałych tam Polaków. Prowincja nie była w stanie odpowiedzieć pozytywnie, stąd pracę na Sachalinie podjęli bernardyni z Prowincji Niepokalanego Poczęcia NMP i owockie tam pracowali¹²⁸.

Konstantynopol

Wśród misji prowadzonych na początku XX w. przez Prowincję Matki Bożej Anielskiej była misja w Konstantynopolu. Głównym domem misji był kościół i klasztor Najświętszej Maryi Panny *Draperis* w dzielnicy Pera. Placówka ta miała charakter międzynarodowy¹²⁹. Działalność misjonarska reformatów w Konstantynopolu obejmowała opiekę duchową nad katolikami obrządku łacińskiego¹³⁰; 2 polskich reformatów: o. Konrad Piramowicz i o. Mikołaj Kiefer Sosnowski¹³¹ (dorywczo także o. Manswet Aulich) pracowało w osadzie Adampol¹³².

¹²⁶J. M. Rusecki, *550 lat działalności Ojców Bernardynów w Polsce*, Studia Franciszkańskie 13(2003), s. 465-479.

¹²⁷A. J. Szeinke, O. Daniel Gerard Kromer OFM (1909-1999). *Misjonarz Brazylii*, Studia Franciszkańskie 11(2001), s. 357-373; A. J. Szeinke, N. J. Tonin, *Apostoł trędowatych o. Daniel Kromer OFM 1909-1999*, Kraków 2009.

¹²⁸W. Czerniak, *Franciszkańska misja na Sachalinie...*, s. 39.

¹²⁹J. Reyman, *Dzieje duszpasterstwa polskiego nad Bosforem*, Nasza Przyszłość 1970 nr 33, s. 167-189.

¹³⁰Archiwum Prowincji Franciszkanów – Reformatów w Krakowie (skrót APRK) sygn.: A 62, J. Bommersbach, *Misja polskich franciszkanów – reformatów w Konstantynopolu*, Kraków 1990, s. 33.

¹³¹Na szczególną uwagę zasługuje fakt odznaczenia o. Mikołaja Kiefera Sosnowskiego krzyżem kawalerskim orderu cesarza Franciszka Józefa. *Odznaczenie P.O. Mikołaja Kiefera-Sosnowskiego Zakonu Braci Mniejszych*, *Missye Katolickie* 1908 nr 27, s. 196.

¹³²A. J. Szeinke, *Piramowicz Antoni*, *Polski Słownik Biograficzny (PSB)*, t. 26, s. 536-537; S. B. Tomczak, *Sosnowski-Kiefer Mikołaj Ignacy*, w: *Słownik polskich pisarzy franciszkańskich*, red. H. Wyczawski, Warszawa 1981, s. 450-451; J. Krzyszkowski, *Aulich Manswet*, *PSB*, t. 1, s. 186; M. Handelsman, *Adam Czartoryski*, *PSB*, t. 4, s. 155.

W ramach szeroko pojętej działalności charytatywnej misjonarze prowadzili szkolnictwo różnego stopnia, w tym także zawodowe. W ten sposób mieli wpływ na wychowanie młodzieży. Istotną posługą dla misji była praca duszpasterska na terenie placówek dyplomatycznych, podnosiło to jej rangę. Misja pełniła rolę „ambasadora” religii i kultury polskiej na Bliskim Wschodzie. Polscy emigranci znajdowali w Turcji pracę i azyl polityczny¹³³, wśród tych ludzi misjonarze zyskiwali sprzymierzeńców w pracy religijnej i narodowej. Trzeba także dodać, że misja w Konstantynopolu usytuowana była na pielgrzymim szlaku do Ziemi Świętej, stąd stanowiła miejsce postoju dla misjonarzy udających się do pracy w Kustodii Ziemi Świętej, a także dla pielgrzymek zmierzających do Ziemi Świętej. Duże zasługi dla duszpasterstwa w Ziemi Świętej miał o. Ekspedyt Stanisław Lisiecki, senior polskich reformatów¹³⁴.

Afryka

Ważnym momentem zapoczątkowania pracy na rzecz misji zagranicznych był rok 1971, w którym zakonnicy wyjechali na placówkę misyjną do Zairu w Afryce, m.in. o. Jerzy Czembor i br. Jacek Podleski. Z kolei na misje do Togo w Afryce Zachodniej, do diecezji Dapaong, wyjechali ojcowie: Hubert Brzozowski, Zdzisław Goraj, Bonifacy Kotys, Tadeusz Nowakowski i Maksymilian Wasilewski oraz później 4 innych zakonników. Do Libii w 1979 r. wyjechał o. Romuald Kaliński i przez 4 lata był duszpasterzem polskich robotników i sióstr zakonnych zatrudnionych w szpitalach. W 1991 r. podjęto pracę apostolską na Wybrzeżu Kości Słoniowej oraz w Republice Środkowoafrykańskiej. Zaangażowani byli ojcowie: Pacyfik Iwaszko, Filip Mac, Jonasz Madej, Jeremiasz Szewczyński oraz br. Bronisław Zajac¹³⁵.

Papua-Nowa Gwinea

Bracia tej prowincji w 1999 r. udali się na misje do Papui-Nowej Gwinei. Wyjechali wówczas o. Piotr Rzucidło i o. Rajmund Wilk¹³⁶, a w kolejnych latach o. Łukasz Kwiatkowski.

Australia

Podjęto także decyzję o odnośnie poprowadzenia duszpasterstwa polonijnego w Australii. Praca w zachodniej Australii datuje się od przybycia o. Bolesława Smoka do Perth w grudniu 1973 r. Pobyt o. B. Smoka w Australii Zachodniej i jego praca zostały pozytywnie przyjęte zarówno przez ludność, jak i przez duchowieństwo. W związku z tym rozpoczął on z rektorem ks. Wiktorem Dzieciołem starania o objęcie na stałe duszpasterstwa polonijnego w Australii Zachodniej przez Prowincję Matki Bożej Anielskiej. Do pracy zgłosiło się 2 ojców: Sebastian Pępiak i Anioł Sroczyński. Pierwsza decyzja definitorium prowincji z dnia 7 listo-

¹³³Turcja jako jedyny kraj nie uznała rozbiorów Polski. K. Galczyńska-Kilińska, *Polacy w kraju Półksiężycy*, Kraków 1924, s. 7.

¹³⁴A. J. Szeinke, *75-lecie urodzin o. Ekspedyty Stanisława Lisieckiego seniora polskich franciszkanów w Ziemi Świętej*, *Studia Franciszkańskie* 8(1997), s. 355-357.

¹³⁵V. Brocanelli, *Franciszkanie bez granic...*, s. VI-VII.

¹³⁶Tamże, s. VI-VII.

pada 1974 r. była negatywna – „ze względu na zaangażowanie się w prace duszpasterskie w Kraju i podjęcie zobowiązań wobec misji franciszkańskiej w Togo”. Jednak na posiedzeniu w dniu 17 kwietnia 1975 r. definitorium po dokładnym przeanalizowaniu pism, które wpłynęły w tej sprawie, i rozważeniu problemu wyraziło zgodę na wyjazd wyżej wspomnianych 2 ojców i dalszy pobyt o. B. Smoka w Australii¹³⁷. Ojcowie A. Sroczyński i S. Pępiak dołączyli do o. B. Smoka w 1975 r. Tymczasem pogarszający się stan zdrowia prałata ks. W. Dziecioła skłonił go do złożenia rezygnacji z funkcji rektora Polskiej Misji Katolickiej w Australii i rektora Polskiego Ośrodka Rzymskokatolickiego w Perth, co uczynił 1 listopada 1975 r. Duszpasterstwo Polskie w zachodniej Australii przejęli reformaci. Superiorem zespołu duszpasterskiego został o. B. Smok, a dotychczasowy duszpasterz polonijny ks. W. Dziecioł poszedł na emeryturę¹³⁸.

Ziemia Święta

Franciszkanie od 7 wieków strzegli, w imieniu Stolicy Apostolskiej, miejsc świętych w Palestynie. W XIX w. nastąpiło ożywienie pobożności związanej z miejscami świętymi, wobec czego powstawały nowe komisariaty Ziemi Świętej. Utworzony w 1902 r. Komisariat Ziemi Świętej dla Galicji mieścił się w klasztorze św. Kazimierza w Krakowie (od 1913). Od roku 1919 swoją działalnością objął całą Polskę. Szerzył wśród wiernych zainteresowanie ziemską ojczyzną Chrystusa: czynił to poprzez kazania, redagowanie pisma „Głos Ziemi Świętej” i inne publikacje. Jednym z głównych zadań komisariatu było zdobywanie ofiar pieniężnych na potrzeby prowadzenia dzieł w Ziemi Świętej. W latach 1934 i 1935 komisariat zorganizował pielgrzymkę do Ziemi Świętej¹³⁹.

Od 1981 r. datuje się obecność reformatów w Ziemi Świętej. Pierwszy przybył tam o. Augustyn Szymański. Aktualnie z Prowincji Matki Bożej Anielskiej jest 5 kapłanów i 2 kleryków¹⁴⁰. Przez kilka lat w Kustodii Ziemi Świętej w Jaffie pracowali o. J. Czembor i br. J. Podleski. Należy też zauważyć postać prowincjała o. Anzelma Szeinke (1978-1984), który zainicjował wysłanie polskich kleryków na studia teologiczne do Jerozolimy. Jego wkład w dzieło kustodii to również 15 lat pracy w roli komisarza Ziemi Świętej, także bogaty dorobek historyczno-naukowy dotyczący polskiej obecności w Ziemi Świętej. Komisariat organizuje pielgrzymki, pozyskuje środki materialne na rozwój działalności apostolskiej. Od roku 1995, za pomocą kwartalnika „Ziemia Święta”, przybliża wiernym miejsca święte i szerzy ich cześć¹⁴¹.

¹³⁷ www.franciszkanie.pl.

¹³⁸ Tamże.

¹³⁹ A. J. Szeinke, Cz. A. Drzyzgiewicz, E. R. Dymowski, *Komisariat Ziemi Świętej w Polsce w latach 1945-1992*, Studia Franciszkańskie 6(1994), s. 283-302; Archiwum Prowincji Reformatów (APRI), sygn. A-153; J. Czerwonka, *Życie i działalność oo. Franciszkanów – Reformatów w Krakowie w latach 1863-1914*, Kraków 2001, s. 52-53 (mps mgr).

¹⁴⁰ Kustodia Ziemi Świętej obejmuje swoją działalnością Izrael i Autonomię Palestyńską, Liban, Syrię, Jordanię i Egipt oraz wyspy Cypr i Rodos. Posiada ona także swoje klasztory we Włoszech, Hiszpanii, Argentynie, a także w Stanach Zjednoczonych. Na tak rozległym terytorium kustodia prowadzi około 70 placówek, zajmujących się animacją liturgiczną sanktuariów, pracą duszpasterską, działalnością naukową i charytatywną. Obecnie kustodia liczy ponad 300 zakonników. Oprócz braci należących do tej kustodii pracuje tam 110 misjonarzy z 48 prowincji zakonu. Międzynarodowy charakter kustodii wyraża się poprzez obecność braci reprezentujących 32 kraje. B. Brzuszek, *Drukarnia Kustodii Ziemi Świętej Franciszkanów w Jerozolimie na usługach Polaków*, Bibliografia, Studia Franciszkańskie 2(1986), s. 86-93.

¹⁴¹ A. J. Szeinke, *Złoty jubileusz kapłański o. Ekspedyta Lisieckiego misjonarza Ziemi Świętej w Polsce*, Studia Franciszkańskie 11(2001), s. 387-389; A. S. Jasiński, *Franciszkańscy stróże Przemienienia*, Studia Franciszkańskie 13(2003), s. 111-128.

Europa

Reformaci pracują także w wielu krajach Europy. W 1984 r. Prowincja św. Józefa Bożej Anielskiej rozpoczęła współpracę z prowincją bawarską w Niemczech. Od 1995 r. współdziałała z prowincją neapolitańską, a od 1996 r. zaangażowała się w dzieła prowadzone przez prowincję liguryjską we Włoszech. Od 1997 r. w Norwegii pracuje o. Franciszek Szajer. Prowincja świadczy także pomoc społeczną Braciom Mniejszym w kilku krajach Europy. Od 1984 r. podjęła współpracę z bawarską Prowincją św. Antoniego, a od 2007 r. obsługuje sanktuarium maryjne w Ambergu oraz we Włoszech (od 1995 r. klasztor w Somma Vesuviana, a od 1997 r. w San Remo). Od 1993 r. w Norwegii pracuje o. Franciszek Szajer, do którego dołączyli ojcowie: Jeremiasz Szewczyński, Ksawery Skrobiś i Zygmunt Majcher.

Po upadku bloku komunistycznego otworzyło się szerokie pole pracy apokaliptycznej w byłym Związku Radzieckim. Z okazji tej skorzystała prowincja, podejmując w 1992 r. pracę na Ukrainie: w Kowlu i Rawie Ruskiej, udali się tam ojcowie: Wacław Bujak, Zygmunt Majcher, Roger Mularczyk, Tadeusz Pawłowicz, Mariusz Uniński oraz br. Adrian Brzózka. Ponadto w Nowosybirsku pracuje o. Gracjan Piotrowski.

4.3. Prowincja św. Jadwigi z siedzibą we Wrocławiu

Prowincja św. Jadwigi powstała w 1911 r. jako kontynuacja prowincji o tej samej nazwie istniejącej wcześniej w latach 1755-1810, wydzielonej z prowincji śląskiej¹⁴³. Do prowincji przyłączono też dawne klasztory w Kretyndze i Rybniku, które w roku 1931 dały początek komisariatowi litewskiemu. Po II wojnie światowej większość klasztorów prowincji znalazła się w granicach Polski. Formy prowincję reaktywowano w 1972 r. w momencie powstania Prowincji św. Jadwigi. Zakon Braci Mniejszych posiadał 64 tereny misyjne, na których pracowało 20 zakonników. Młoda prowincja śląska także dążyła do posiadania własnego terenu misyjnego¹⁴⁴.

Ziemia Święta

Pierwszym misjonarzem w Ziemi Świętej był o. Władysław Edward Schneider, który do Zakonu Braci Mniejszych wstąpił jako kapłan diecezjalny. Udał się tam na polecenie generała w roku 1910. Po przybyciu rozpoczął budowę hospicjum dla pielgrzymów w Jerozolimie. Następnie przez 8 lat pracował w Aleksandrii, gdzie wybudował klasztor dla sióstr boromeuszek, które tam sprowadził. Do Ziemi Świętej wyjechali także: br. Godehard Wojacek, o. Józef Kiera, o. Albert Rittner, Stanisław Kraus i o. Bertrand Zimoląg. O. W. Schneider poza pracą duszpasterską zajmował się oprowadzaniem pielgrzymów po miejscach świętych. Pozostali

¹⁴³V. Brocanelli, *Franciszkanie bez granic...*, s. VI-VII.

¹⁴⁴W 1911 r. generał Zakonu Braci Mniejszych erygował na Śląsku Prowincję św. Jadwigi. Było to nie tylko wydarzenie dla zakonu, ale również dla ludności śląskiej, która była bardzo związana z zakonem franciszkańskim. Na początku XX w. franciszkanie przeżywali na Śląsku ponowny rozkwit życia zakonnego. zakonnicy zgłaszali się do pracy misyjnej. Zgodnie z przepisami reguły i konstytucji generalnych na misję mógł wyjechać ten zakonnik, który otrzymał zgodę swojego ministra prowincjalnego. Najważniejszą placówką misyjną zakonu była niewątpliwie Ziemia Święta, uchodząca za perłę wszystkich misji. *Regula et Constitutiones Generale Fratrum Minorum*, C. 12, Florentia 1922, Cap. XII, § I-II Nr 648-650.

¹⁴⁵Głos św. Franciszka (skrót: GF) 1929 nr 22, s. 248-249.

wiele listów i pamiętników¹⁴⁵. Następcą o. W. Schneidera w Ziemi Świętej był br. G. Wojacek, pełnił rolę przewodnika pielgrzymów anglojęzycznych. W 1930 r. powrócił do prowincji macierzystej¹⁴⁶. Nieco wcześniej, bo w latach 1905-1913, posługiwał pielgrzymom w Jerozolimie o. A. Rittner¹⁴⁷. Posługa w Ziemi Świętej była specyficzną formą pracy misyjnej Zakonu Braci Mniejszych.

Chiny i Syberia

Ministrowie generalni zachęcali do zakładania nowych placówek, zwłaszcza w Chinach i Japonii¹⁴⁸. W związku z tym w 1912 r. do Chin wyjechał o. Maurus Kluge. Dotarł do głównego miasta prowincji Shain-si-Tai-yan-fu wraz z innymi 3 misjonarzami: br. Feliksem Zilasem, br. Burchardem Gerhrmannem i br. Kazimierzem Orleańskim. W szkole chrześcijańskiej, założonej przez o. Massiego, o. M. Kluge uczył około 180 uczniów języka niemieckiego i angielskiego. O. M. Kluge objął pracą misyjną również Polaków mieszkających na Syberii i w okolicach Harbina¹⁴⁹. Posługę swą pełnił także w okresie rewolucji październikowej, ukrywając się przed bolszewikami. W Harbinie powierzono mu opiekę nad polskim seminarium duchownym, gdzie pracował jako wykładowca, prowadząc jednocześnie duszpasterstwo wśród Polaków i cudzoziemców. Nuncjusz apostolski Eugenio Pacelli prosił o. Maurusa Klugego o zajęcie się duszpasterstwem katolików niemieckich w Harbinie, przebywających na Syberii, jednak wyczerpanie fizyczne nie pozwoliło mu na dalszą pracę. Wrócił na Śląsk, gdzie zmarł 25 września 1925 r.¹⁵⁰

Zakonnicy Prowincji św. Jadwigi w Chinach w 1932 r. obejmowali 20 obszarów misyjnych zamieszkałych przez ponad 90 mln ludzi; jedna czwarta przyjęła chrześcijaństwo. Pracowało wówczas prawie 300 misjonarzy franciszkańskich Zakonu Braci Mniejszych¹⁵¹. Kolejni franciszkanie wyruszyli do Chin z Wrocławia w 1932 r. Byli to: br. Kazimierz Orleański (krawiec), br. Feliks Zilas (kował) i br. Burchard Gehrmann (stolarz)¹⁵². Bracia zakonnicy wyjeżdżali na misje w celu nauczania Chińczyków konkretnych zawodów. Miejscem docelowym braci była placówka w Hankow, w pobliżu znajdowało się kolegium przeznaczone dla chińskich kandydatów do stanu duchownego. Do zakładu należała także szkoła „zawodowa”. Europejscy misjonarze borykali się z wieloma trudnościami, były to przede wszystkim uprzedzenia chińskich nacjonalistów do obcokrajowców oraz panujący bandytyzm, napady i przemoc różnego rodzaju, nierzadko połączone z okrucieństwem¹⁵³.

¹⁴⁵W roku 1986 powstały kolejne domy sióstr boromeuszek – w Jerozolimie i Hajfie. Archiwum Główne Prowincji św. Jadwigi we Wrocławiu (skrót: AGPW). Akta Personalne (skrót: AP). Władysław Schneider. Nr 52; F. P. Kłosa, Władysław Schneider OFM 1833-1919. Szkic biograficzny, Studia Franciszkańskie 2(1986), s. 161-165.

¹⁴⁶Wcześniej pracował w Turcji, gdzie podczas I wojny światowej został przymusowo wcielony do armii tureckiej. W 1918 r. dostał się do niewoli, w której przebywał około jednego roku. O. G. Wojacek żył w latach 1872-1934. Zmarł w Prudniku w wieku 62 lat. AGPW, AP, Godehard Wojacek, Nr 80.

¹⁴⁷AGPW, AP, Albert Rittner, Nr 76.

¹⁴⁸A. Meersmann, *Historia missionum Ordinis Fratrum Minorum*, t. 3, Roma 1967, s. 14-48.

¹⁴⁹AGPW, AP, Maurus Kluge, Nr 66; F. P. Kłosa, *Ojciec Maurus Kluge – misjonarz apostolski na Dalekim Wschodzie*, Wrocław 1987, s. 27-31.

¹⁵⁰B. B. Kurowski, *Franciszkanie Prowincji św. Jadwigi na Śląsku...*, s. 282.

¹⁵¹A. Meersmann, *Historia missionum Ordinis Fratrum Minorum. Asia Centro-Orientalis et Oceania*, t. 1, Roma 1967, s. 24-29; *Misje franciszkańskie w Chinach*, GF 1932 nr 25, s. 80-83.

¹⁵²AGPW, AP, Kazimierz Orleański, Nr 312; Feliks Zilas, *Catalogus Ordinis Fratrum Minorum Provinciae Silesiae Sanctae Hedwigis*, Breslau 1936, s. 44.

¹⁵³*Misje franciszkańskie*, GF 1932 nr 25, s. 18-19; GF 1935 nr 28, s. 346-347.

Japonia, Sachalin

Aspiracją franciszkanów śląskich było założenie własnej, samodzielnej placówki misyjnej. W 1909 r. wyjechał z Wrocławia kolejny zakonnik z zamiarem dotarcia do Japonii, był nim o. Agnellus Kowarz¹⁵⁴. Na początku pracował z misjonarzami prowincji turyńskiej, którzy przebywali na tym terenie od kilkunastu lat. Gdy o. A. Kowarz otrzymał z rąk generała misję kanoniczną, pod koniec grudnia 1910 r. przybył do Sapporo, stolicy wyspy Hokkaido. Tam zaczął uczyć się języka japońskiego. W maju 1911 r. udał się wraz z franciszkaninem z Tyrolu, o. Franzem Vergottem, na wyspę Karafuto (Sachalin). W tym czasie Sachalin zamieszkiwały plemiona Ajnów i Gilljaków. Za czasów caratu zostali tu deportowani zesłańcy różnych narodowości. Byli wśród nich Polacy, Rosjanie, Ukraińcy i Tatarzy. O. A. Kowarz znał język rosyjski, mógł więc posługiwać wśród zesłańców. Pierwszą wyprawę misyjną na Sachalinie oceniono jako bardzo udaną¹⁵⁵. Po krótkim odpoczynku w centrali misyjnej w Sapporo o. A. Kowarz ruszył na kolejną wyprawę. Dotarł do wioski zesłańców – Władimirówka. Stanowiła ona niemal miasto i była centrum północnej części Sachalinu. Zakonnik rozpoczął starania, by uczynić Władimirówkę głównym ośrodkiem misyjnym. W tym celu zakupił dom pod przyszłą placówkę, planując urządzić w nim z mieszkaniem dla katechisty i szkołę robót ręcznych dla dziewcząt. Objazd całego terenu misyjnego potrwał aż do jesieni. Na zimę o. A. Kowarz powrócił do Sapporo. Wiosną następnego roku w asyście turyngijskiego franciszkana, o. Wolfganga Langa, wyruszył ponownie na szlak misyjny. Misjonarze zamieszkali w zakupionym domu, który zaadaptowali na potrzeby misyjne. Najważniejszym miejscem była kaplica, w której odprawiano nabożeństwa. Znajomość języków była bardzo pomocna w pracy misyjnej. Dzięki niej o. A. Kowarz zbratał sobie ludzi, którzy nazywali go „naszym ojcem” i „naszym patriarchą”.

W opisywanym czasie misja w Hokkaido wraz z Sachalinem należała do diecezji Hokadate. Ordynariusz diecezji bp Berkvoz, Francuz z pochodzenia, przyjął misjonarzy z otwartymi ramionami, jego pierwszą posługą na misji w Toyohara miało być udzielenie sakramentu bierzmowania. W drodze do misji biskup dowiedział się o wybuchu I wojny światowej, w misji wybuchła panika. O. A. Kowarz obawiał się rozruchów, gdyż miejscowa ludność składała się z wielu narodowości. Wybuch wojny oznaczał dla misji nastanie trudnych i niepewnych dni¹⁵⁶. Pomi-

¹⁵⁴O. Agnellus Kowarz urodził się na Śląsku w Chróstach (Chrost) 4.09.1880 r. Na chrzcie otrzymał imię Józef. Jako absolwent gimnazjum prowincji westfalskiej wstąpił do zakonu 29.08.1899 r. W zakonie kontynuował studia seminaryjne, święcenia otrzymał 23.06.1906 r. Najpierw pracował na Górze św. Anny. Już jako kleryk zwracał się do władz zakonnych z prośbą o umożliwienie mu wyjazdu na misję do Azji. Rok 1909 był przełomowym w jego życiu. AGPW, AP, *Agnellus Kowarz*, Nr 88; W. Czarniak, *Franciszkańska misja na Sachalinie 1911-1948*, Kalwaria Zebrzydowska 2003, s. 28-38; F. M. Rosiński, *Misjonarze franciszkańscy na Sachalinie*, w: *Kultura i świadomość etniczna Polaków na Wschodzie*, red. A. Kuczyński, M. Michalska, Wrocław 2004, s. 66-70.

¹⁵⁵Sachalin jest wyspą u wschodnich wybrzeży Azji na Oceanie Spokojnym. Od lądu azjatyckiego oddzielony jest Cieśniną Tatarską, a od wyspy Hokkaido – Cieśniną La Perousea. Powierzchnia wyspy wynosi ok. 76,6 tys. km². Część północną stanowi nizina, na południu i w centrum teren jest górzysty. Klimat umiarkowany i monsunowy. Znaczną część wyspy porasta tajga. Na podstawie podpisanego przez Rosję i Japonię traktatu (5.09.1905) Rosjanie odstąpili południową część wyspy Japończykom. Granicę między północną a południową częścią wyspy wyznaczał 50. równoleżnik szerokości geograficznej północnej. Japońska część wyspy otrzymała nazwę Karafuto. *Historia Powszechna*, T. 7, Warszawa 1972, s. 346; L. Bazyłow, *Dzieje Rosji 1801-1917*, Warszawa 1970, s. 181-348; W. Czarniak, *Franciszkańska misja na Sachalinie...*, s. 7-23; *Eine Missionsreise durch Sachalin*, Antoniusbote 1912, s. 34-35; *Im Debit der Ainos*, Antoniusbote 1912, s. 63-64; *Zur Geschichte der Franziskanermission in Sachalin*, Franziskusbote 1929, s. 1-3; F. M. Rosiński, *Misjonarze franciszkańscy na Sachalinie*, s. 63-65.

¹⁵⁶Stolica ośrodka misyjnego, Toyohara, liczyła wówczas 10 tys. mieszkańców, z tego tylko 90 było katolikami. Japończyków było 25, resztę stanowili zesłańcy z Polski i Rosji. *Unter den Bewohner Hokkaido – wie man i Japan beträbt*,

mo zawieruchy wojennej Stolica Apostolska – poprzez kongregację *Propaganda de Fide* – dekretem z dnia 12 lutego 1915 r. podniosła całą misję Hokkaido do rangi prefektury ze stolicą w Sapporo. Pierwszym jej arcybiskupem został turyński franciszkanin o. Wacław Kinold¹⁵⁷. Kiedy w roku 1921 przyłączono do Wikariatu Apostolskiego w Sapporo północny Sachalin, o. A. Kowarz obsługiwał obydwie części wyspy: południową i północną. Wiosną tego roku dotarł do Aleksandrowska, 3,5-tysięcznego miasta, leżącego nad Zatoką Aniwa¹⁵⁸. Ze względu na wielość narodowości, które je zamieszkiwały, nazywano Aleksandrowsk „wieżą Babel”. Dużą część populacji miasta stanowili dożywotni więźniowie carskiej Rosji. Wśród nich było około 400 Polaków. Miasto posiadało kościół. W Zielone Świąta 1922 r. misjonarz odwiedził ponownie Aleksandrowsk. Lokalne władze na poczynania zakonnika patrzyły życzliwie, toteż gdy zaczął organizować szkołę powszechną dla polskich dzieci, nie czyniono mu przeszkód. Ostatecznie jednak na przeszkodzie realizacji dzieła stanął brak funduszy¹⁵⁹.

W pobliżu Aleksandrowska istniały jeszcze inne miejscowości, w których zamieszkiwali Polacy, m.in. Derbińsk i Iwanowiesk. O. A. Kowarz docierał z posługą kapłańską również do nich. Praca tutaj była bardzo trudna. Na początku ludzie byli nieufni. O. A. Kowarz miał tego świadomość, dlatego czynił wszystko, by ich pozyskać. W tym pełnym zajęć czasie wybudował przedszkole w Toyohara¹⁶⁰.

W 1925 r. administracja japońska wycofała się z Sachalinu i cała wyspa przeszła pod zarząd władz ZSRR. W związku ze zmianą granic misjonarz został zmuszony do zorganizowania nowego ośrodka misyjnego. Nową placówkę założył w 30-tysięcznym Otomani. Sprawa misji na Sachalinie nabrała nowego obrotu w 1923 r., gdy prefekt apostolski z Sapporo poprosił śląskiego prowincjała o przejęcie Sachalinu jako własnej placówki. W 1924 r. na Sachalin przybyło 2 młodych misjonarzy ze Śląska: o. Marcin Plotnik¹⁶¹ oraz o. Damazy Golla¹⁶². Niestety już w 1925 r. o. M. Plotnik przesłał do prowincjała list, w którym podważał zasadność dalszego utrzymywania placówki misyjnej i pracy w tym rejonie. Postulował, aby przenieść się do Sapporo i innych większych skupisk miejskich w Japonii, uzasadniając to o wiele wyższymi kosztami utrzymania na Sachalinie niż w innych rejo-

Antoniusbote 1913, s. 8-10; A. Kowarz, *Die Insel der Einsamen*, Breslau 1929, s. 2-22.

¹⁵⁷Do prefektury dołączono tereny misyjne sąsiadujące z obszarem misji oraz te, które politycznie należały do Japonii, tj. południową część Kamczalki, południowy Sachalin i grupę Wysp Kurylek. P. F. Kłosa, *Samotnik na wyspie Sachalin. Misionarz Apostolski Ojciec Agnellus Józef Kowarz. Wiadomości Prowincji*, Wrocław 1986, s. 21; W. Czarniak, *Franciszkańska misja na Sachalinie...*, s. 86-90.

¹⁵⁸Sachalin, GF 1932 nr 25, s. 16-18; Statystyka Apostolskiego Wikariatu Sapporo. Japonia, GF 1934 nr 27, s. 89-90.

¹⁵⁹F. M. Rosiński, *Sachalin na początku XX wieku w opisach śląskiego misjonarza O. Agnellusa Kowarza*, w: *Syberia w historii i kulturze narodu polskiego*, red. A. Kuczyński, Wrocław 1998, s. 248-250.

¹⁶⁰W Derbińsku i Iwanowiesku żyło łącznie ok. 130 Polaków. *Das große Nationalfest in Nordjapan*, Antoniusbote 1926, s. 16; *Aus der Chronik eines Einsamen*, Franziskusbote 1927 nr 3, s. 8-9; 1928 nr 4, s. 7-9; *Zur Geschichte der Franziskanermission in Sachalin*, Franziskusbote 1929 nr 5, s. 1-3; *Rückkehr nach Sachalin*, Franziskusbote 1929 nr 5, s. 10-12.

¹⁶¹Urodził się w Kadlubie Turawskim 9.04.1888 r. Do zakonu wstąpił 25.04.1908 r. Święcenia kapłańskie przyjął 8.04.1916 r. Pracował w Olsztynie jako misjonarz ludowy. W archiwum prowincji św. Jędrzeja brak akt zakonnika. Faktem pewnym jest, że zmarł poza zakonem. W księdze chrztu w parafii Ligota Turawska ówczesny proboszcz ks. Józef Christen zapisał: „Als ewangelische Pfarrer gestorben”. Archiwum Parafialne Ligota Turawska, *Księga Chrztu 1888*, s. 9, nr 24; *Schematismus Ordinis Fratrum Minorum Provinciae S. Hedwigis in Silesia*, Breslau 1920, s. 22.

¹⁶²Urodził się w Katowicach 11.04.1895 r. Do zakonu wstąpił 8.04.1914 r. Święcenia kapłańskie otrzymał 17.03.1923 r. Po przyjeździe na Sachalin miał poważne kłopoty zdrowotne. Przeniesiono go najpierw do Sapporo, a potem do Tokio. W Japonii przebywał do 1967 r. Po powrocie do Europy zamieszkał w Niemczech, przebywał w domu starców w Beringhausen. Zmarł na wylew krwi do mózgu 26.05.1977 r. AGPW, AP, *Damasus Golla*, Nr 298; *Auszug aus dem Bericht über die Missionsreise Breslau-Toyohara (Sachalin)*, Seraphische Wart 1924 nr 3, s. 92-94; W. Czarniak, *Franciszkańska misja na Sachalinie...*, s. 38.

nach kraju. Ponadto miał pretensje do miejscowego biskupa oraz prowincjałów turyńskiego i śląskiego o zbyt małe zaangażowanie finansowe w sprawy misji¹⁶³.

Franciszkanie śląscy opuścili Sachalin 10 maja 1933 r. i udali się do Sapporo¹⁶⁴. W liście do prowincjała z 1934 r. poinformowali go o działalności Wikariatu Apostolskiego. Dowiadujemy się z niego o strukturze i osobowej obsadzie misji sachalińskiej. Na czele wikariatu stał bp Wacław Kinold, który miał do dyspozycji 25 misjonarzy, w tym 2 Japończyków i 6 franciszkanów z Bleyerheide, ponadto 36 siostr Franciszkanek Maryi oraz 8 katechistów. Na terenie wikariatu istniało 13 stacji misyjnych, 9 filii i 122 placówki zamieszkałe przez chrześcijan, prócz tego znajdował się klasztor i seminarium duchowne, w którym kształciło się 18 seminarzystów franciszkańskich. Wikariat posiadał także 2 szpitale i jedną szkołę wyższą dla dziewcząt, 18 szkół katechizmu, 17 szkół niedzielnych, 3 ochronki, 2 sierocińce i drukarnię¹⁶⁵.

Prowincja Zakonu Braci Mniejszych św. Jadwigi prowadziła także misje na kontynencie południowoamerykańskim. Franciszkanie śląscy pracowali mianowicie w Brazylii, w prałaturze w Santarem. W roku 1923 rozpoczął tam pracę o. Alojzy Walter¹⁶⁶. Z posługą duszpasterską wędrował po wioskach i ludzkich skupiskach. Nierzadko zdarzało się, że był pierwszym białym człowiekiem, którego widziano w indiańskich osadach. Amazońskie mokradła pokonywał przy pomocy indiańskich łódek. Często przez dżunglę wędrował pieszo, przemierzając wiele kilometrów, z narażeniem zdrowia i życia.

Aktualnie do prowincji śląskiej należy 20 klasztorów w Polsce i za granicą. Zakonnicy pracują na misjach w Boliwii, Burkina Faso, na Cyprze, w Malawi, Maroku, Togo i Ziemi Świętej. Po ustaniu komunizmu w krajach wschodnio- i południowoamerykańskich oraz azjatyckich misjonarze z prowincji śląskiej przekroczyli granice Albanii, Litwy, Rosji, Kazachstanu i Ukrainy. Prekursorem misji w Kazachstanie jest o. Bogumił Jan Bednarski, mianowany wikariuszem biskupim w Almaty. W albańskiej Prowincji Zwiastowania NMP o. Leonard Marian Deja pełni urząd wikariusza prowincjalnego. Na Ukrainie, we wspólnocie greckokatolickiej w Tarnopolu należącej do polskiej Prowincji Wniebowzięcia NMP, posługę apostołską pełni o. Borys Mariusz Olejnik¹⁶⁷.

4.4. Prowincja Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny z siedzibą w Katowicach-Panewnikach

Powstała w 1855 r. w Prusach Zachodnich i w Wielkim Księstwie Poznańskim prowincja doznała ze strony zaborcy wielkiego upokorzenia poprzez kasaty i wypędzenie zakonników. Wydarzenia te stały się jednak impulsem do pierwszego większego otwarcia się prowincji na zewnątrz. Wygnani bracia udawali się do róż-

¹⁶³ Von der auswärtigen Missionen, Seraphische Warte 1925 nr 4, s. 88-90; F. M. Rosiński, *Misjonarze franciszkańscy na Sachalinie*, s. 75-79; W. Czarniak, *Franciszkańska misja na Sachalinie...*, s. 59-66.

¹⁶⁴ *Rückkehr nach Sachalin*, Franziskushote 1930 nr 6, s. 1-8; *Eine Seelsorgsfahrt durch Sachalin*, „Hedvigskalender” Breslau 1930, s. 96-102; W czasie pobytu w Sapporo o. A. Kowarz poważnie zachorował i został przewieziony do szpitala św. Józefa w Tokio. Mimo udanej operacji zmarł na zawał serca. Ceremoniom pogrzebowym przewodniczył arcybiskup Tokio, na uroczystości przybył także delegat apostolski na Japonię, abp Marella. *Totentafel. P. Agnellus Kowarz*, Seraphische Warte 1937 nr 16, s. 23-26; *Misje franciszkańskie. Sachalin*, GF 1937 nr 30, s. 259-261.

¹⁶⁵ Seraphische Warte 1934 nr 12, s. 145-147; *Misje franciszkańskie. Sachalin*, GF 1933 nr 26, s. 22-25.

¹⁶⁶ *Catalogus Ordinis Fratrum Minorum...*, Breslau 1929, s. 26.

¹⁶⁷ Von den auswärtigen Missionen, Seraphische Warte 1925 nr 4, s. 34.

nych krajów, podejmując tam pracę misyjną, zwłaszcza w Kustodii Ziemi Świętej i w Stanach Zjednoczonych, gdzie niebawem dali początek nowej prowincji na terenie stanów Wisconsin, Pensylwania i Ohio.

W roku 1875 rząd pruski na mocy tzw. ustaw majowych dokonał likwidacji życia zakonnego w Prowincji Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny z siedzibą w Katowicach. Mimo ustawy kasacyjnej prowincja istniała nadal wobec władz kościelnych i zakonnych, chociaż była zredukowana do 3 klasztorów i kilku zakonników, którzy pracowali w konspiracji przed władzami pruskimi. Prowincja odrodziła się w 1923 r.¹⁶⁸.

W momencie wybuchu II wojny światowej prowincja liczyła 206 zakonników, w tym 57 kapłanów. Wojna spowodowała duże straty materialne, wielu zakonników odeszło z zakonu, część znalazła się poza granicami kraju, tam rozwinęli ożywioną działalność duszpasterską wśród Polonii. Między innymi o. Mariusz Szawerna pracował w Stanach Zjednoczonych oraz częściowo w Kanadzie, o. Ignacy Grządziel i o. Jerzy Czembor – w Kanadzie, a o. Bronisław Dambek w Holandii, gdzie pełnił funkcję rektora Katolickiej Misji Polskiej¹⁶⁹.

Franciszkanie tej prowincji pracują na 3 kontynentach: w Afryce, Ameryce Południowej oraz we wschodniej części Europy. Czynne zaangażowanie prowincji na polu misyjnym datuje się od 1971 r. Obecnie franciszkanie z Panewnik obejmują swoją posługą misyjną: Maroko, Republikę Środkowej Afryki, Tanzanię, Boliwię, Izrael (Kustodia Ziemi Świętej), Cypr, Hongkong, Estonię, Białoruś, Rosję, Niemcy, Czechy, Austrię i Włochy.

Boliwia

W Boliwii pracę misyjną rozpoczęto w 1976 r. Obecnie przebywa tam 5 misjonarzy¹⁷⁰.

Afryka

W latach 1979-1986 w Zairze (obecnie Kongo) pracował o. Zbigniew Kusy (od roku 1989 pracował w Republice Środkowej Afryki). Obecnie pracuje tam jeszcze 4 innych misjonarzy kapłanów i 1 brat zakonny¹⁷¹. W Maroku od 2000 r. pracuje o. Cyriak Wrzodak, w Tanzanii od 2001 r. przebywa o. Placyd Górka. W tym samym roku wyjechał do pracy duszpasterskiej na Cypr o. Zacheusz Dulniok¹⁷².

Ziemia Święta

W Ziemi Świętej pracuje 5 zakonników: 1 diakon i 4 kapłanów¹⁷³.

Estonia

¹⁶⁸R. Prejs, *Która rocznica? Czy 150-lecie erygowania Prowincji Wniebowzięcia NMP Zakonu Braci Mniejszych w Polsce?*, Studia Franciszkańskie 16(2006), s. 437-440.

¹⁶⁹O. H. P., *Marian Szawerna OFM jako kapelan wojskowy i duszpasterz polonijny*, Studia Franciszkańskie 2(1986), s. 141-152.

¹⁷⁰www.panewniki.franciszkanie.pl, dn. 21.05.2009 r.

¹⁷¹O. Zbigniew Kusy, o. Kordian Merta, o. Barnaba Dziekan, o. Zenobiusz Kozłowski, br. Jordan Gazda. Źródło: www.panewniki.franciszkanie.pl, dn. 21.05.2009 r.

¹⁷²www.panewniki.franciszkanie.pl, dn. 21.05.2009 r.

¹⁷³Diakon Franciszek Sulkowski, o. Dobromir Jasztal, o. Antoni Rojek, o. Abraham Jerzy Sobkowski. Źródło: www.panewniki.franciszkanie.pl, dn. 21.05.2009 r.

W roku 1992 do Estonii wyjechał o. Augustyn Loska. Reformaci pracują też na Białorusi – 3 misjonarzy – oraz w Rosji, dokąd w 1995 r. wyjechał o. Ptolomeusz Kuczmik¹⁷⁴.

Chiny

Od 2006 r. w Hongkongu przebywa o. Roland Jabłoński¹⁷⁵.

Podobnie jak inne prowincje franciszkańskie Prowincja Wniebowzięcia NMP posyła swoich braci do pracy w centrum zakonu w Rzymie, do Antonianum; reformaci panewniccy obsługują też Katakumby św. Sebastiana¹⁷⁶.

4.5. Prowincja św. Franciszka z Asyżu z siedzibą w Poznaniu

Prowincja pw. św. Franciszka jest najmłodszą z istniejących prowincji Zakonu Braci Mniejszych w Polsce. Została erygowana 19 marca 1991 r. Zasięgiem terytorialnym obejmuje Wielkopolskę, Kujawy, Pomorze oraz Warmię. Prowincja liczy około 200 zakonników. Pracują oni w 14 krajach poza Polską, tj. w Austrii, Boliwii, Izraelu, Kazachstanie, Libii, Niemczech, Republice Demokratycznej Konga, Rosji, na wyspach Mauritius i Madagaskar, w Szwajcarii, Szwecji i we Włoszech.

Madagaskar

68

Na Madagaskarze znajdują się obecnie 3 domy misyjne, w których pracuje 40 braci Malgaszów, w tym 8 kapłanów. Swoją posługą obejmują 60 wiosek i wspólnot katolickich. Madagaskar należy do najbiedniejszych krajów świata. Misjonarze w swojej pracy ewangelizacyjnej biorą ten fakt pod uwagę, angażując się często w prace społeczne, edukacyjne, szpitalne (np. budowa szkół, szpitali). Do głównych obowiązków należy duszpasterstwo i nauczanie dzieci¹⁷⁷.

Mauritius na Oceanie Indyjskim

Drugą wyspą, na której pracują franciszkanie poznańscy, jest Mauritius¹⁷⁸. Kraj ten stanowi wyjątek wśród państw afrykańskich i posiada dosyć stabilną demokrację i rozwinięty przemysł turystyczny, który jest głównym źródłem dochodów państwa i ludności. Misjonarze, oprócz pracy stricte duszpasterskiej w parafiach, zajmują się w dużej mierze głoszeniem rekolekcji, w Wielkim Poście kazania głoszą przez radio. Do specyficznych działań misyjnych na Mauritiusie należy posługa uwalniania ludzi od złych duchów. Na wyspie pracuje o. Nehemiasz Prybiński¹⁷⁹.

¹⁷⁴Na Białorusi pracują: o. Aleksey Romanowicz, o. Sobiesław Tomala i o. Natanael Wojtała; A. Romanowicz i S. Tomala pracę rozpoczęli w 1992 r.

¹⁷⁵www.panewniki.franciszkanie.pl, dn. 21.05.2009 r.

¹⁷⁶www.panewniki.franciszkanie.pl.

¹⁷⁷Madagaskar, czwarta co do wielkości wyspa świata. Państwo położone w zach. części Oceanu Indyjskiego, u południowo-wschodnich wybrzeży Afryki. Ludność zajmuje się rolnictwem, hodowlą, pasterstwem oraz myślistwem; istnieją plantacje roślin tropikalnych. Tubylczą ludnością wyspy są Malgasze; istnieje 18 grup etnicznych.

¹⁷⁸Państwo wyspiarskie, położone w południowo-zachodniej części Oceanu Indyjskiego, ok. 900 km od Madagaskaru. W skład państwa wchodzi jeszcze wyspy: Rodriguez, archipelag Cargados Carajos i Wyspy Agalega; wszystkie położone w znacznej odległości od Mauritiusa (400-1000 km).

¹⁷⁹Relacja o. Nehemiasza Prybińskiego, 22.03.2009 r.

Boliwia

Franciszkanie Prowincji św. Franciszka z Asyżu prowadzą też działalność misyjną w Boliwii. Jako pierwszy w 1980 r. do Boliwii wyjechał o. Euzebiusz Konkolewski. Najpierw był duszpasterzem parafialnym, m.in. proboszczem w słynnym sanktuarium maryjnym w Copacabanie nad jeziorem Titicaca. Od 1988 r. jest zaangażowany w projekt pod nazwą OSCAR (Obras Sociales de Caminos de Acceso Rural – Społeczne Dzieło Pomocy Wsi), który zajmuje się edukacją młodzieży, ewangelizacją i formacją miejscowych pomocników duszpasterskich, jak również budową dróg, mostów, mieszkań i przychodni lekarskich. Inny misjonarz, o. Lech Włodarczyk, jest proboszczem w San Pablo de Guarayos¹⁸⁰.

Kongo

Jeden zakonnik pracuje w Republice Demokratycznej Kongo. Jest nim o. Eleuteriusz Klimczak. Do Afryki wyjechał jeszcze w 1971 r. Pracę misyjną rozpoczął w Kinkondja, pośród ludu Bantu ze szczepu Babula, mówiącego w języku killuba. Był tam wikariuszem parafii. Po roku został przełożonym misji i proboszczem. Funkcje te pełnił do 1986 r. Swoją aktywność wykazywał na wielu polach, nie tylko duszpasterskim, ale i budowlanym: wybudował most, drogę, przychodnię, szkołę, a następnie w centrum misji duży kościół z 800 miejscami do siedzenia. W obsługiwanych przez siebie wioskach wybudował kaplice, wykorzystywane również jako sale lekcyjne. Ze względu na problemy zdrowotne został przeniesiony z Kinkondja do Kabondo Dianda, gdzie przebywa aktualnie. Odpowiada za działalność Centrum Formacji Katechistów w diecezji Kamina. Na nowym terenie misyjnym posługuje duszpastersko w 38 wioskach-parafiach i w 18 wioskach-filiach. Zasadniczym problem jest brak wody zdatnej do picia. Rodzi to poważne problemy chorobowe (malaria, cholera, ameba). Staraniem o. E. Klimczaka wybudowano 3 studnie głębinowe. Duże odległości, brak często jakichkolwiek dróg znacznie utrudniają pracę misjonarza. Zdany jest na własne siły i inwencję. Do wiosek dociera pieszo, na rowerze, motocyklem bądź łódką dłubanką¹⁸¹.

Libia

Franciszkanie poznańscy podjęli się też pracy ewangelizacyjnej w islamskiej Libii, konkretnie w Tobruku. Poświęcił się jej o. Wirgiliusz Patulski. Posługuje głównie pracującym tam obcokrajowcom katolikom. Na obszarze Libii obowiązuje zakaz jakiegokolwiek „agitacji” chrześcijańskiej. W Tobruku znajdują się 4 cmentarze katolickie, w tym jeden polski. Szczególnie wielu Polaków pracowało w Libii w latach 90-tych ubiegłego wieku, byli cenionymi fachowcami. Po trzęsieniu ziemi w szpitalach zatrudniano chętnie zakonnice, gwarantując im prawo do kapelana. Siostry mają też prawo chodzić w habitach. Także obecność kapłana jest tolerowana przez władze libijskie, choć nie wolno mu chodzić w stroju duchownym. Msza św. dla wszystkich pracowników odprawiana jest zwykle w piątki. W Libii zarówno o. W. Patulski, jak i zakonnice spotykają wielu uciekinierów z krajów afrykańskich, w których toczą się wojny. Zakonnice pomagają imigrantom, przyji-

¹⁸⁰ Relacja o. Lecha Włodarczyka 27.02.2009 r.; A. P. Polanko, *Redukcje franciszkańskie w Guarayos – rys historyczny*, *Studia Franciszkańskie* 15(2005), s. 337-343.

¹⁸¹ Relacja o. Eleuteriusza Klimczaka 27.02.2009 r.

mują do szpitala, robią badania laboratoryjne, rozmawiają. Około 500 km od Tobruku pracują siostry sercanki. W Libii franciszkanie są od 100 lat. Warunki pracy nie są łatwe, ale sytuacja w Tobruku jest spokojna i pełna życzliwości i zaufania. Misjonarz mieszka na terenie szpitala¹⁸².

Kazachstan

Kazachstan jest krajem postkomunistycznym, w którym franciszkanie Prowincji św. Franciszka z Asyżu prowadzą misje. Tak naprawdę franciszkanie byli już na tym terenie w XIV w. Ponownie wrócili do Kazachstanu w wieku XX po uzyskaniu niepodległości przez ten kraj¹⁸³. Życie religijne w Alma-Acie zorganizował litewski franciszkanin, o. Miklas Letkauskas, w latach 1988-1992. w roku 1993 zakon wysłał do Alma-Aty międzynarodową grupę franciszkanów. Pracuje tam o. Eliot Marecki.

Niektórzy z misjonarzy wrócili do kraju (z różnych powodów). Z projektu zakonnego: Rosja – Kazachstan wrócił po 12 latach pracy o. Klaudiusz K. Michalski, a po 11 latach wrócił o. Kalikst P. Salak. Po 4 latach pracy w Papui-Nowej Gwinei wrócili ojcowie: Joel St. Kokott i Otton P. Ratajczak. Z kolei z Libii wrócili do kraju po 10 latach pracy ojcowie: Piotr Borkowski i Manswet M. Rzepka¹⁸⁴.

Zakończenie

Działalność misyjna Braci Mniejszych w XX w., zorganizowanych w 10 prowincjach w Polsce, to działalność ważna i wiele znacząca. W wymiarze światowym franciszkanie pracowali w około 70 krajach, obejmując swym zasięgiem miliony ludzi nie tylko poprzez osobisty kontakt, ale również wykorzystując środki masowego przekazu: prasę, radio, TV, internet.

Okres XX w. to okres gwałtownych zmian charakteryzujących się m.in. wyściami ponad określone bariery społeczno-kulturowe. Procesy te mają zasięg zarówno lokalny, jak i ogólnoswiatowy. Ważną cechą misyjności jest położenie akcentu na wymiar międzykulturowego dialogu. Jest to wizja rzeczywistości, która pochodzi z nauk humanistycznych i pedagogicznych, a która domaga się swego miejsca w pracy apostołskiej. To wzajemne oddziaływanie na siebie międzykulturowości i misji prowadzi do odzyskania głębokich wymiarów duchowych i ewangelicznych, które charakteryzowały działalność Jezusa Chrystusa, apostołów, a w ciągu długiej historii Kościoła – bardzo wielu świętych, wśród nich św. Franciszka z Asyżu. Dlatego poruszona z okazji 800-lecia zatwierdzenia Reguły św. Franciszka tematyka o sposobach prowadzenia misji ma na celu podjęcie refleksji w zakresie dalszego konfrontowania tej pracy wobec przekształcającego się świata.

¹⁸² Relacja o. Wirgiliusza Patulskiego 20.01.2009 r.

¹⁸³ Kazachstan, republika ZSRR, w 1991 r. ogłosił niepodległość. Kraj o pow. 2717 km²; 80% kraju stanowią stepy i pustynia. Życie warunkują zasoby wody. Gęstość zaludnienia: 5,8 ludzi na 1 km². obecnie Kazachstan liczy 15 mln ludności, większość żyje w dużych aglomeracjach miejskich Alma-Acie i Astanie – nowej stolicy, Pawłodarze, Karagandzie i w Kokczetawie. W czasach stalinowskich Kazachstan był krajem zsyłek, stąd obecnie można spotkać tam ok. 130 narodowości i dużą różnorodność religijną. Religią przeważającą jest islam, Kazachowie są sunnitami. Ludzie żyją w pokoju i wzajemnym szacunku. Kazachstan jest jednym z nielicznych krajów, gdzie współżycie wielu nacji, kultur i religii przebiega wyjątkowo zgodnie.

¹⁸⁴ V. Brocanelli, *Franciszkanie bez granic...*, s. XII-XIII.

Należy podkreślić, że podjęty temat jedynie sygnalizuje bardzo ważne zagadnienie misji prowadzonych przez rodziny franciszkańskie. Nie sposób w krótkim artykule przedstawić pełnego wymiaru wielkiej pracy, jakiej podejmowali się i wykonywali franciszkańscy misjonarze, niejednokrotnie w warunkach ekstremalnych, narażając i oddając życie za prawdę ewangeliczną. Trudno jest też podsumować obiektywnie tę wielką pracę bądź ukazać jej końcowe efekty na podstawie niepełnych badań. Podejmowane zadania ewangelizowania niepozbawione były błędów, szczególnie w dziedzinie stosowanych metod, częstokroć nieprzystających do czasów jak i miejsc, w których przyszło działać misjonarzom. Nie były to jednak błędy świadomie zawinione, ale wynikające ze złożoności nakładających się warunków i wielu trudności.

Powstaje wiele pytań, na które nie sposób dać odpowiedzi, nie pozwala na to szczupłość i nierzadko zdawkowość materiałów. Wśród wielu pytań, jakie pojawiają się, wyliczę kilka. Ilu misjonarzy i chętnych do pomocy duszpasterskiej opuściło Polskę, udając się do innych krajów? Ilu pozostało na misjach, ilu powróciło z powrotem, nie wytrzymując piętna klimatu, kultury czy strachu? Ilu misjonarzy poniosło śmierć męczeńską bezpośrednio lub pośrednio? Żeby wyjaśnić te wątpliwości, należałoby podjąć ten temat jako przedmiot obszernej pracy naukowej, do której zainteresowanych i przygotowanych zachęcam.

Ojciec święty Benedykt XVI przemawiając 18 kwietnia 2009 r. do wielkiej rodziny franciszkańskiej w Castel Gandolfo, powiedział: „W osiemsetlecie zatwierdzenia pierwszej reguły, razem z wami dziękuję Bogu za wszelkie dobro, jakie zakon wniósł w życie i rozwój Kościoła. Dziękuję wam szczególnie za zaangażowanie w dzieło misyjne na różnych kontynentach”¹⁸⁵. Niech więc i te słowa, obok uroczystości rocznicowych, zachęcą wszystkich franciszkanów do dalszej pracy w niełatwych i „niestabilnych” – wciąż zmieniających się – warunkach tego świata.

¹⁸⁵Przemówienie Ojca Świętego Benedykta XVI do Rodziny Franciszkańskiej z okazji 800-lecia zatwierdzenia „Proto-reguły” św. Franciszka, Castel Gandolfo, 18 kwietnia 2009 r.

Missionary Activity and Foreign Pastoral Assistance of Polish Orders of the Friars Minor between 1900 and 2009

The article focuses on the Franciscans' missionary work on the 800th anniversary of the approval of the Rule of St. Francis, emphasizing the significance of the activities undertaken in about 70 countries. The aim of the article is to present the history of missionary work of all the Franciscan families (Friars Minor Conventual, Friars Minor Capuchin, Friars Minor) in Poland in the years 1900-2009. The article presents all known Franciscan missionary centers with missionary features. The author underlines the need of further research in the discussed area.

Key words: Franciscan missions, Polish Franciscans and missions, Friars Minor Conventual and missions, Friars Minor Capuchin and missions, Friars Minor and missions

Słowa kluczowe: misje franciszkańskie, franciszkanie polscy a misje, Bracia Mniejsi Konwentualni a misje, Bracia Mniejsi Kapucyni a misje, Bracia Mniejsi a misje